

KÄDET

KOULUKASVIMAA ALAKOULUIKÄISILLE

MULTAAN!

Taikalamppu- menetelmäoppaat

Kädessäsi on ainutlaatuinen opas, jonka avulla voit avata kulttuurin kokemuksen maailmaa ja toteuttaa uudenlaisen työpajan tai taidehetken lasten tai nuorten kanssa. Se on syntynyt Sagalundin museon lastenkulttuurikeskuksessa, joka kuuluu Lastenkulttuurikeskusten verkostoon.

Lastenkulttuurikeskusten verkosto on toiminut vuodesta 2003 alkaen, ja sitä tukee opetus- ja kulttuuriministeriö. Siihen kuuluu eri puolilta Suomea useita kymmeniä keskuksia, jotka toteuttavat kukin omannäköistään lastenkulttuuritoimintaa. Verkoston keskuksilla on yhteiset arvot, joita ovat jokaisen lapsen ja nuoren oikeus saavutettaviin taide- ja kulttuuripalveluihin, lapsi ja nuori aktiivisena toimijana ja kulttuurikompetenssinsa rakentajana sekä avoin ja tasa-arvoisesti eri kulttuureja kunnioittava taidekäsitys. Lisäksi uskomme, että laadukkaat taide- ja kulttuuripalvelut lisäävät lasten ja nuorten hyvinvointia.

Toivomme, että nämä arvot leviävät menetelmäoppaittemme avulla ympäri Suomen – myös sinne, missä ei ole varsinaisia lastenkulttuurikeskuksia.

Toivotamme sinulle ja ryhmällesi onnistunutta viljelyhetkeä!

Terveisin, Lastenkulttuurikeskusten verkosto

Teksti: Anna Kamara ja Kristiina Tiainen, Valokuvat: Sagalund, Pekka Turunen, Piirroskuvat: Suvi Ylimannila
Lasten piirroskuvat: Anna Vähätalo (kansi), Vilpo Liljeberg (takakansi), Sitaatit: Nils-Oskar Janssonin tekstit
Layout: Riikka Löytökorpi, Kuvankäsittely: Pekka Turunen, Työryhmässä: Meri Ylimannila

Painopaikka: Grano Oy, Julkaisija: Sagalundin museo

ISBN 978-951-98501-8-4 (nid.)

ISBN 978-951-98501-9-1 (PDF)

Julkaisu löytyy myös osoitteesta: www.lastenkulttuuri.fi > Menetelmäoppaat

1. Painos

Sisällysluettelo

Tervetuloa perustamaan koulukasvimaata 4

- Kasvimaatoiminta käytännössä 8
- Toiminnan suunnittelu 8
- Lasten kanssa työskentely 10
- Taimikasvatus 12
- Kasvimaan perustaminen ja lannoittaminen 14
- Vuosittaiset hoitotyöt sekä kylvö- ja kasteluohje 18

Helppoja viljeltäviä lasten kanssa 20

- Peruna 20
- Papuja 23
- Kurpitsa 24
- Kukkia 26

Sadonkorjuu ja sen juhlistaminen 28

Muuta kasvimaahan liittyvää 34

- Viljelykierto ja viljelysuunnitelma 34
- Puutarhapäiväkirja 36
- Komposti kierrättää ravinteet 37
- Siemeniä talteen 40
- Kasvilavasta varhaissatoa 41

Alkukesän aikamatka 42

Vuodenkierto ja vuoden juhlat 45

Linkkejä ja kirjallisuutta 57

Tervetuloa perustamaan koulukasvimaata

Sagalundin eli Vretan koulupuutarha 1900-luvun alkupuolella.

Tästä oppaasta löytyvät perustiedot kasvimaan perustamiseen ja luonnonmukaisen viljelyn aloittamiseen. 'Koulu' etuliite viittaa tässä kasvimaan oppimisen välineenä. Sagalundin alueella olevan puutarhan perusti kansakoulunopettaja Nils-Oskar Jansson vuonna 1886. Alusta lähtien hän sovelsi suurta puutarhainnostustaan myös kouluopetukseen ja näki sen tärkeän kasvatuksellisen tehtävän. Puutarhaviljelyksen tehtävänä oli hänen mielestään hyödyttää sekä ruumista että sielua.

Sagalund jatkaa Nils-Oskarin jalanjäljillä kehittäessään koulukasvimaa-toimintaa edelleen. Sagalundissa periaatteena on ollut se, että sama lapsiryhmä aloittaa viljelyn, korjaa sadon ja lopuksi valmistaa aterian, tai muuten juhlistaa sadonkorjuuta ja tehtyä työtä. Tämä opas on kirjoitettu eteläisen Suomen olosuhteissa. Maan pohjoisosissa täytyy kasvivalintoja ja viljelyohjeita soveltaa paikallisiin olosuhteisiin. Yleisten hoito-ohjeiden lisäksi annetaan ohjeet muutamalle helppohoitoiselle lajille, joiden viljelystä voi lähteä liikkeelle. Ja on hyvä muistaa, että viljelyä oppii parhaiten tekemällä! Oppaan lopussa kerrotaan vuodenaikaisjuhlista ja niihin liittyvistä perinteistä, joita voidaan hyödyntää koulujen kulttuuriperintökasvatuksessa. Anna Kamara on kirjoittanut viljelyohjeet ja Kristiina Tiainen vastaa ympäristökasvatusvinkeistä sekä vuodenkierto ja vuoden juhlat -osiosta.

Anna Kamara, museopuutarhuri

Kristiina Tiainen, ympäristö- ja draamakasvattaja

Kohderyhmä

Opas on suunnattu alakouluikäisten kanssa toimiville kasvattajille, opettajista museopedagogeihin ja kerhonohjaajiin.

Miksi kasvimaatoiminta sopii kouluun?

Mistä ruoka tulee ja miten peruna kasvaa? Työntämällä sormet multa rakentaa lapsi luontevaa ja empaattista suhdettaan luontoon. Kasvun ihmettä seuraamalla karttuu tieto sekä ymmärrys ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta. Ilmiöiden ja omien havaintojen kautta opitaan erilaisia asioita ja käytännön tekemisen kautta kartutetaan uusia taitoja. Kasvimaata voidaan hyödyntää myös monien eri oppiaineiden opetuksessa tuomalla oppitunteja luokasta kasvimaan äärelle. Oppimiskokemuksista kasvimaalla ja luonnossa löytyy lisätietoa ns. Vihdin mallista, jossa toteutettu ohjelma perustuu koulun opetussuunnitelmaan.

Ympäristökasvatuksessa tavoitteena on yksilön ympäristövastuullisuuden kehittäminen. Siihen tarvitaan ympäristöherkkyyttä, ympäristömyönteisiä arvoja ja asenteita sekä tietoa ympäristöasioista. Lisäksi tarvitaan luottamusta omaan kykyyn vaikuttaa sekä konkreettisia taitoja toimia ympäristöongelmien ratkaisemiseksi. Viljely tarjoaa lapsille ja nuorille mahdollisuuksia kokemuksiin ja oppimiseen ympäristökasvatuksen eri osa-alueilla. Esimerkiksi onnistuminen niinkin perustavan tärkeässä asiassa kuin oman ruuan kasvattamisessa siemenestä lautaselle tarjoaa kokemuksen, joka vahvistaa uskoa omiin kykyihin vaikuttaa omaa elämää koskeviin asioihin. Ja kasvimaalla tapahtuva aikamatka omavaraistalouden aikaan antaa kokemuksia omavaraistalouden ajan kekseliäästä raaka-aineiden ja materiaalien käytöstä.

www.vihti.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vihti/embeds/16136_Vihdin_malli_esite_231109.pdf
Vihdin malli – kestävän kehityksen oppimisympäristöt ulkona.

www.ikivihreamalli.fi/node/139
Ympäristökasvatuksen ikivihreä toimintamalli. Opetussuunnitelman mukaista oppimista

*”Jo koulupuutarhan
ensimmäisinä aikoina
jaettiin oppilaiden
kesken sarkoja ja penkkejä,
niin että jokaisella poika- ja
tyttölapsella oli oma
kukka- ja kasvima,
jota piti kaivaa,
haravoida
ja kylvää”.*

NILS-OSKAR

Kasvimaatoiminta käytännössä

Miten paljon sitten tarvitaan aikaa? Liikkeelle voi lähteä monella tavalla omien resurssien ja innostuksen mukaan. Alla olevassa taulukossa on toteutunut tuntirunko kahdelle 4. luokalle, joissa oli yhteensä 29 oppilasta. Luokka jaettiin pienryhmiin työskentelyä varten. Käytössä oli kaksi 4,5 m x 9 m kokoista kasvimaata Sagalundissa. Museon henkilökunta avusti kasvimaan kesähoidossa samoin kuin maiden syyskunnostuksessa. Kasvimaata perustettiin joutomaasta edellisestä syksystä, käännettiin traktorilla ja lannoitettiin, sekä käännettiin puutarhajyrsimellä keväällä. Nämä tunnit eivät ole mukana taulukossa.

Toinen esimerkki on pienen (3,5 m x 4 m) kasvimaan hoidosta kesällä kerhotoimintana. Toimintaan osallistui 3–15 lasta /kerta. Kasvimaata oli käännetty syksyllä lapiolla. Aikaa kului kerhotoimintaan, kylvöstä sadonkorjuujuhliin, yhteensä 12 tuntia kuudella tapaamiskerralla.

Viereisellä sivulla on 2-luokkalaisten kertomus omasta viljelykokemuksestaan ja mitä kaikkea siihen liittyi.

Ajankohta	Työ	Aika, h
Syys–maaliskuu (17.3.)	Toiminnan suunnittelu	1
Syys–maaliskuu (24.3.)	Toiminnan suunnittelu lasten kanssa, viljelysuunnitelman teko	2
Maalis–huhtikuu (9.4.)	Siementen ja perunoiden hankinta	1
Huhtikuu (10.4.)	Esikasvatus sisällä, perunat itämään	1
Toukokuu (19.5.)	Maan kunnostaminen ja siementen kylvö	4
Toukokuu (25.5.)	Perunoiden ja taimien istutus	5
Kesäkuu (12.6.)	Perunoiden multaus ja kitkentää	2
Heinäkuu (23.6.)	Perunoiden multaus ja kitkentää	2
Heinäkuu (7.7.)	Kitkentää	2
Syyskuu (1.9.)	Sadonkorjuu, maan kunnostaminen seuraavaa vuotta varten (kitkentä), siementen kerääminen	5
Syyskuu (1.9.)	Sadonkorjuujuhla: ruuan valmistus, ruokailu ja siivous. 4 tuntia lasten kanssa ja lisäksi yhteensä 4 tuntia ohjaajien työtä etukäteissuunnitteluun ja jälkien siivoukseen.	4+4
	Yhteensä	33

Kasvimaaprojekti Sagalundissa

"Keväällä 2014 kylvimme kurpitsaa ja istutimme perunaa Sagalundissa.

Syksyllä, kun aloitimme toisen luokan, kävimme kasvimaalamme useita kertoja. Menimme kävellen Sagalundiin, useimmiten tuulussa ja tuiskussa mutta hyvillä mielin. Innokkaat oppilaat korjasivat kurpitsat (kaikkiaan 19 erikokoista kurpitsaa), nostivat varhais- ja syysperunaa ja ihailivat istuttamiamme komeita auringonkukkia. Käytimme auringonkukkia myöhemmin linnunruokana ja innoituksen lähteenä kuvaamataidon tehtävässä. Varhaisperunat pesimme ja keitimme lounaaksi. Seuraavana päivänä saimme nauttia ylijääneistä perunoista, kun Kati paistoi ne meille.

Yhtenä sateisena syyspäivänä nostimme kuokilla ja lapioilla myöhäiset lajikkeet ja perustimme kompostin. Koulupappa Bengt oli mukanamme ja kuljetti sadon koululle, ja Kati leipoi oppilaiden kanssa kurpitsapiirasta. Reseptin kirjoitimme tietotekniikan harjoituksena! Piirasta tuli menestys, jota tarjosimme myös muille oppilaille!

Tiistaina 14. lokakuuta pidettiin perunajuhlat. Kaikki oppilaat perheineen olivat paikalla. Perheet olivat valinneet perunaruokat, jotka valmistimme yhdessä. Saimme kokattua maistuvan päivällisen kaikkine herkkuineen, jonka nautimme yhdessä. Päivällisen aikana arvoimme loput kurpitsat oppilaiden kesken. Koulupappa Bengt oli myös juhlisti! Suuri kiitos Sagalundille, joka tarjosi meille tämän mahdollisuuden!"

Amosparkens skola 2 lk.

Toiminnan suunnittelu

Mieti aluksi, ketkä vastaavat kasvimaan hoidosta ja paljonko siihen on käytettävissä aikaa. Sagalundissa sama ryhmä vastaa tietyn palstan kylvöstä, hoidosta ja sadonkorjuusta. Silloin lapsilla on mahdollisuus seurata koko kasvuprosessin etene- mistä kylvöstä sadonkorjuuseen ja ruuanvalmistukseen.

KESÄHOITO – Kasvimaan hoito kesäloman aikana on syytä miettiä ja sopia etukäteen. Sagalundissa on ollut käytössä kolme eri mallia: 1) Viljelykset ovat museon puutarhassa ja kesähoito on kokonaan tai osittain museon vastuulla. 2) Viljelykset ovat koulun pihalla ja oppilaat ja opettajat vastaavat hoidosta. 3) Viljelykset ovat ns. puutarhakummin mailla, joka vastaa myös kesähoidosta.

PUUTARHAKUMMI – Kasvimaan hoitoa voi oppia vain tekemällä ja aloittamalla. Puutarhaharrastajat ja -ammattilaiset ovat kullannarvoisia oppaita, jos mahdollista, ota mukaan tällainen puutarhakummi. Sagalundin koulukasvimailla lapsia ovat opastaneet eläkkeellä oleva puutarhuri ja maanviljelijä.

MISTÄ ALOITTAAN? Suunnitelkaa ja keskustelkaa lasten kanssa yhdessä siitä, mitä viljelette. Valitkaa sellaisia kasveja, joita lapset haluavat syödä tai, joista voitte valmistaa jotain sitten, kun sato on korjattu. Silti on hyvä aloittaa viljely helppohoitoisilla lajeilla. Hyviä ja helppohoitoisia kasveja ovat mm. peruna, kurpitsat, herneet, punajuuri, istukassipuli, salaatti, samettikukka, auringonkukka, kehäkukka ja härkäpavut.

SIEMENLUETTELO ja hyvät viljelyohjeet löytyy esim. Hyötykasviyhdistyksen sivuilta www.hyotykasviyhdistys.fi

Tarvitaan maata, aurinkoa, vettä...

- ☼ Sopiva koulukasvimaan koko yhdelle luokalle on 20–50 m², esimerkiksi 5 m x 8 m, mutta se voi olla pienempikin.
- ☼ Perusta kasvimaahan mahdollisimman aurinkoiseen paikkaan. Valon puutetta ei mikään muu hoitotoimi korvaa.
- ☼ Vettä tarvitaan ainakin kylvö- ja istutusvaiheessa.
- ☼ Multavaa maata tulee olla vähintään 20–30 cm. Multakerrosta voi alussa kasvattaa ostomullalla. Kasvilava on hyvä ratkaisu silloin kun pihaan ei ole mahdollista kääntää kasvimaata.
- ☼ Joitakin työkaluja tarvitaan useampia niin että lapset voivat työskennellä yhtä aikaa, esimerkiksi istutus- ja perunakuokkia. Lisäksi tarvitaan muutama kastelukannu, talikko ja lapio, ämpäreitä ja narua kylvöurien merkitsemiseen. Isompi vesisaavi on hyvä kastelua varten. Esikasvatukseen taimimultaa ja astioita ja siemeniä... Lapsia voi pyytää tuomaan työkaluja myös kotoa silloin kun on puutarhapäivä.

Helposti alkuun...

Ensimmäisenä keväänä voidaan aloittaa kylvämällä ja esikasvattamalla esimerkiksi samettikukkia luokassa. Koulun päättyessä jokainen lapsi voi viedä taimen kotiin. Samettikukka on helppohoitoinen ja hyvä kasvi viljelyn aloittamiseen.

"Jo aika varhain olivat poikaoppilaat velvollisia tuomaan joka kevät kotoaan kouluun pienen puukauhan, pienen haravan, multatikun, korin, kärryn tai laatikolla varustetun vaunun millä voi kuljettaa multaa ja lannoitteita tai viedä pois roskia ja jätteitä."

NILS-OSKAR

Lasten kanssa työskentely

Useimmiten lapset ovat innokkaita puutarhan hoitajia. Tärkeää on aluksi kertoa, mitä tehdään ja miksi. Sen jälkeen näytetään konkreettisesti, mitä tapahtuu työvaihe työvaiheelta. Isompi ryhmä on hyvä jakaa pienryhmiksi niin, että kaikille riittää työkaluja. Olisi hyvä että jokainen lapsi pääsee tekemään kaikki työvaiheet. Sopiva ryhmäkoko on 5–15 lasta.

Lapsilla ei ole yleensä ennakoluuloja ”tylsistä” puutarhatöistä, vaan kasvimaan kitkeminen saa pienimmätkin keskittymään mullan kaiveluun ja rikkaruohojen tutkimiseen. Työvälineitä tulee olla riittävästi ja henkilökohtaista opastusta kädestä pitäen niin, että työ lähtee käyntiin.

Sagalundissa sama ryhmä hoitaa samaa palstaa koko kasvukauden ja mahdollisuuksien mukaan lapsilla on myös "omia" kasveja. Tavoitteena ei ole aikaansaada kilpailua tai vertailua vaan se, että lapsella olisi mahdollisuus seurata oman työnsä tulosta siemenestä sadonkorjuuseen. Se on yksi tapa motivoida lasta ja opettaa tekemään havaintoja ja huomioita.

Kasvien esikasvatus luokassa antaa seurattavaa moneksi viikoksi. Jokainen lapsi istuttaa omat siemenet ja kirjoittaa kylvöastiaan nimensä tai sitten nimi kirjoitetaan merkkikiville. Luokassa voidaan seurata taimien itämistä ja kasvua. Myöhemmin lapsi istuttaa taimen ulos ja nimitikku seuraa mukana. Kuuluu asiaan, että siemenet eivät aina idä tai taimi voi kuolla jostain syystä. Silloin voidaan kylvää samaa kasvia siemenestä ulos suoraan avomaalle.

Perunanviljely antaa myös mahdollisuuden seurata kasvua työvaihe työvaiheelta. Jos on tilaa, jokainen lapsi istuttaa oman perunarivin, jota sitten myöhemmin hoitaa ja josta korjaa satoa ja ehkä vie siitä perunoita kotiinkin maistaisiksi. Tämä on käytännössä osoittautunut hyväksi keinoksi motivoida lapsia eri työvaiheisiin. Toki palstoja voi hoidella yhdessä jakaen töitä mielenkiinnon mukaan mikä parhaalta tuntuu!

Miten muuten kasvimaata ja sen satoa voi sitten hyödyntää koulutyöskentelyssä? Lapset ovat piirtäneet kuvaamataidon tunnilla kasveja, samettikukilla on värjätty lankoja, joista lapset ovat tehneet itselleen pieniä ryijyjä, kurpitsasta on tehty hilloa ja jokainen on saanut oman hillopurkin ja piirtänyt siihen oman etiketin. Perunoita on käytetty painantaan, kehäkukista on tehty ihovoidetta, ruokaohjeista on tehty oma reseptikirja tietotekniikan tunnilla ja auringonkukat on annettu linnuille talviruuaksi jne.

Lisää tietoa toiminnan suunnittelusta ja lasten kanssa työskentelystä löytyy Lasten ja nuorten puutarhayhdistyksen sivuilta www.lastenpuutarha.fi

Vinkkejä lasten kanssa työskentelyyn löytyy myös Leikkihiha-korteista (Taivainen et. al. 2011), joka löytyy myös nettijulkaisuna.

Ekologisesta lastenkulttuurista löytyy tietoa sivuilla www.aurinkojuhla.net

Taimikasvatus

Hallanarat tai pitkän kasvuajan vaativat kasvit esikasvatetaan sisällä 3–4 viikkoa. Ne istutetaan ulos, kun ei ole enää yöpakkasia. Istutusta voidaan aikaistaa, jos ne suojataan kasvuharsolla. Alla on yleinen esikasvatusohje, jossa esimerkkinä on käytetty kurpitsaa.

Istutusastiaksi kelpaa mikä tahansa vähintään 2 dl:n kokoinen astia. Pohjassa tulee olla reiät, joista liika vesi valuu pois. Esimerkiksi voidaan kerätä maitotölkkejä, leikata ne ja käyttää esikasvatukseen.

Liota kurpitsan siemeniä muutama tunti. Myös muita isoja ja kovia siemeniä, kuten papuja ja herneitä, liotetaan ennen kylvämistä niin, että ne turpoavat täyteen kokoonsa.

1. Täytä astia mullalla. Kylvömultaa ei lannoiteta, koska siemenet itävät paremmin silloin, kun multa ei ole liian ravinteikasta.
2. Kastele hyvin ja odota kunnes liika vesi valuu pois.
3. Laita muutama siemen multa ja peitä o h u e l t i. Jos kyseessä on iso siemen, tee sormella parin cm:n syvyinen reikä, ja laita siemen ja peitä mullalla.
4. Peitä kylvös läpinäkyvällä muovilla. Jätä ilmarako. Näin kosteus säilyy. Pidä kylvökset lämpimässä paikassa, normaali huoneenlämpö on sopiva. Kurpitsa itää 6–14 vuorokaudessa.
5. Poista muovi, kun siemenet ovat itäneet. Taimet tarvitsevat valoa. Pidä ne lähellä ikkunaa. Sopiva kasvatuslämpötila kurpitsan taimille on 20–24 astetta.
6. Kastele kohtuudella. Liika kastelu tekee taimista pitkiä ja honteloita varsinkin, jos sisällä on lämmintä ja liian pimeää.
7. Karaise eli totuta taimet ulkoilmaan ennen ulosistutusta. Nosta ne päiväksi ulos ja tuo yöksi sisälle niin, että ne tottuvat ulkoilmaan vähitellen. Karaise taimia 3–5 päivää ennen ulosistutusta.

MITÄ KASVI TARVITSEE KASVAAKSEEN?

Kasvi tarvitsee aurinkoa, vettä, ravinteita ja hoitoa kasvaakseen. Näitä perusasioita voi käydä läpi lasten kanssa myös leikkien avulla niin, että ne tulevat konkreettisesti ymmärretyiksi.

☀ **AURINKO** – Kasvi tarvitsee auringon valoa ja lämpöä kasvaakseen.

💧 **VESI** – Kasvi tarvitsee vettä kuljettaakseen ravintoaineita ja kasvaakseen. Kasvi ottaa vettä maasta juurilla. Siksi on tärkeää, että juuret kehittyvät hyvin ja kasvavat syvälle. Kasvin on hyvä antaa kasvattaa syvät juuret ja hakea tarvitsemansa vesi syvältä maasta.

🌿 **HIILIDIOKSIDI** – Kasvi tarvitsee hiilidioksidia kasvaakseen ja se antaa takaisin happea, jota ihminen tarvitsee pysyäksensä hengissä.

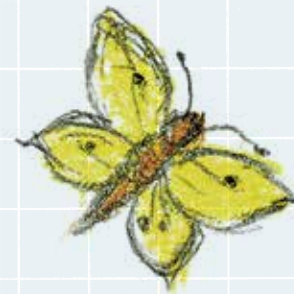
🌱 **MAA** – Kasvi tarvitsee sopivan kasvualustan, jossa on ravinteita. Maapallo on kuin suuri omena, jota peittää ohut kuori. Yhtä ohut kuin omenan kuori on maapalloa peittävä multakerros. Silti kaikki elollinen maan päällä saa siitä ravintonsa. Siksi se on äärimmäisen arvokas ja siitä on pidettävä hyvää huolta.

Kasville juttelu

Kasvimaan kasveja voi ”hoitaa” antamalla niille niiden tarvitsemaa hiilidioksidia juttelemalla, loruillemalla ja laulamalla kasvien vierellä. Tällä tavoin ajatus hiilidioksidista jää paremmin mieleen ja toki kasveille juttelu sekä esiintyminen edistävät arvostavaa suhtautumista niitä kohtaan.

Yhteishengitys

Jokainen lapsi etsii koulun pihalta oman puun tai muun kasvin. Istutaan hetkeksi oman kasvin viereen ja hengittelään syvään rauhallisesti; keskitytään antamaan kasville aina uloshengityksellä hiilidioksidia ja ottamaan aina sisäänhengityksellä kasvin antamaa happea vastaan. Välillä voi pidättää hetken hengitystä ja kokeilla miltä tuntuu irrottaa itsensä tästä hiljaisesta keskustelusta kasvin kanssa. Sitten voi taas jatkaa ja olla iloinen, että saamme hengittää kasvien antamaa puhdasta ilmaa. Lopuksi voi sanoa omalla tavallaan ”kiitos” kasvilta lahjaksi saadusta hapesta.

*"Sagalundista
on tullut minun
kallisarvoinen leikkikaluni.
Sen aitojen lomaan
haluaisin luoda hieman
toteen tullutta runoutta
minun makuuni...
Juuri tähän, auringonpais-
teeseen, tullaan perusta-
maan taimipenkki, tuonne
rakennetaan mehiläistarha.
Tähän puiden väliin ava-
taan varjoisa kuja. Tähän
sijoitetaan aurinkokello,
tuolla viljellään, tuohon
kerätään komposti."*

NILS-OSKAR

Kasvimaan perustaminen ja lannoittaminen

Käännä maa syksyllä

- ✿ Maan kääntö ja muokkaus on helpointa tehdä edellisenä syksynä esim. kultivaattorilla eli puutarhajyrsimellä.
- ✿ Pienen maan voi kääntää lapiolla.
- ✿ Samalla kertaa poistetaan juuririkkaruohot mahdollisimman tarkasti, ja maahan lisätään lannoitetta ja puuntuhkaa tai kalkkia.
- ✿ Maan kääntö on mahdollista tehdä myös keväällä huhtikuussa ennen kasvukauden alkua.
- ✿ Jos ei ole koneita käytettävissä ja halutaan perustaa suurempi kasvima, voidaan kokeilla maan kattamista. Kasvimaan kohta peitetään keväällä esim. pressulla tai paksulla kerroksella maatuva aineesta kuten lehtiä, olkea yms. Syksyllä peite / kate otetaan pois ja maa on helppo kääntää, koska kasvillisuus on kuollut katteen alla.

Maan kitkeminen juuririkkaruohoista ja parantaminen hyväksi puutarha-
maaksi ottaa oman aikansa. Ensimmäisenä vuonna ja alkuaikoina työtä
on yleensä eniten, myöhemmin työ helpottuu, kun juuririkkaruohojen mää-
rä vähenee ja maa on paremmassa kunnossa.

Taalintehtaan koulun kasvimaan käännettiin edellisenä syksynä.

Lannoitus ja kalkitus

LANNOITUSOHJE Lantakomposti on luonnollinen ja maata parantava lannoitusaine. Komposti levitetään syksyllä tai keväällä ja sekoitetaan maan pintakerrokseen. Puoliraaka komposti levitetään syksyllä. Sopiva vuosittain lisättävä määrä lantakompostia on noin 0,5 kuutiota/aarille (100 m²). Määrä vastaa 5–10 kottikärryllistä. Kasvimaata perustettaessa voidaan lannoitusta tarvita enemmän. Kaupasta on myös saatavilla erilaisia lannoitteita. **Vinkki:** Hevostalleilta ja maatalousoppilaitoksista tai maatiloilta voi tiedustella lantaa kompostin tekoa varten.

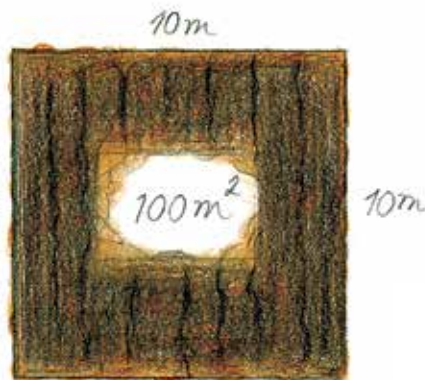
TUHKA on luonnonmukainen hivenainelannoite. Ota puhdas puuntuhka talteen tulisijoista ja käytä kasvimaalle. Se sisältää luonnossa esiintyvät hivenaineet ja nostaa myös maan pH:ta. Tuhka sisältää muita ravinteita mutta ei typpeä. Sirottele tuhkaa kasvimaalle keväällä tai syksyllä 1–2 ämpäriä /100 m². Maahan ei tarvitse lisätä kalkkia, jos tuhkaa käytetään vuosittain.

PITÄÄKÖ KALKITA? Suomessa maaperä on usein liian hapanta. Sopiva maaperän happamuus (pH) useimmille kasveille on 6–6,5. Kalkitseminen vähentää maaperän happamuutta. Savimaa tarvitsee enemmän kalkkia kuin kevyempi hiekkapitoisin maa. Kalkki levitetään syksyllä tai varhain keväällä ja sekoitetaan pinta-maahan. Juuri ennen kylvöä levitetty runsas kalkki on kasveille haitaksi, koska ravinteita liukenee liikaa. Myyntimullat ovat valmiiksi kalkittuja. Silloin kun kasvimaata perustetaan muualle kuin viljelykäytössä olleelle maalle on peruskalkitus tarpeen. Sopiva määrä aarille on 40–80 kg dolomiittikalkkia. Sen jälkeen riittävä määrä ylläpitokalkitukseen on 10–20 kg aarille. Tuhkan käytöllä voi korvata ylläpitokalkituksen ainakin osittain.

Kalkitus- ja lannoitusohje aarin kasvimaalle

PERUSKALKITUS:
40–80 kg dolomiittikalkkia

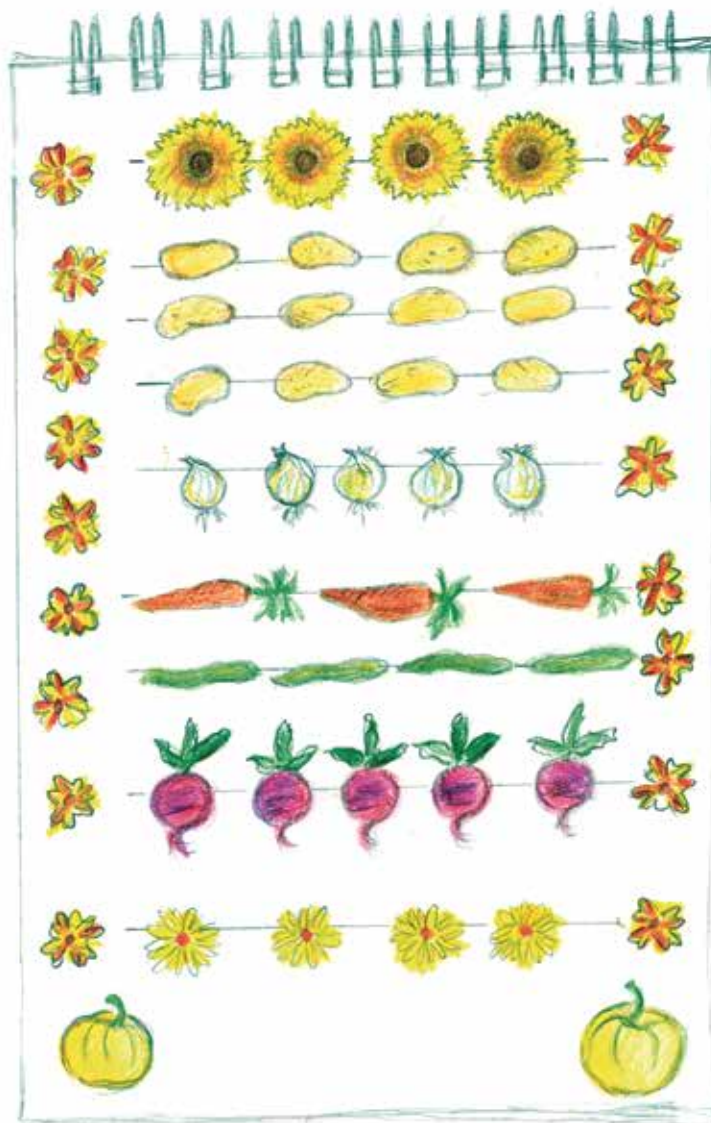
VUOSITTAINEN LANNOITUS-
JA KALKITUS:
5–10 kottikärryä lantakompostia,
1–2 ämpäriä puuntuhkaa tai
1–2 ämpäriä (10–20 kg) kalkkia.

MAAN HAPPAMUUDEN TESTAAMINEN LAKMUS-PAPERILLA

Ota multaa 10 kohdasta kasvimaalta ja sekoita ne hyvin keskenään. Ota sekoituksesta 1 dl multaa ja lisää 2,5 dl tislattua vettä (esim. akkuvesi huoltoasemalta). Anna seisoa tunti ja sekoita uudestaan. Määritä sitten liuoksen happamuus (pH) lakmus-paperin avulla. Lakmuspaperia voi ostaa apteekista. Tulos on suuntaa antava. Vertailukohteena voi tehdä testin metsämaasta tai suoturpeesta.

10.4. / 25.5.

25.5.

25.5.

19.5.

19.5.

19.5.

19.5.

19.5.

25.5.

Kasvimaan viljelysuunnitelma ja toteutuneet kylvö- ja istutusajat.

Vuosittaiset hoitotyöt

*"Vappu vakan pellolle
kantaa, viikon päästä
viimeistäänkin."*

*"Vapun päivä
kesän portti."*

KASVIMAAN KUNNOSTAMINEN on helpointa tehdä syksyllä sadonkorjuun jälkeen. Sadonkorjuun yhteydessä poistetaan monivuotiset rikkaruohot kuten juolavehnä ja pelto-ohdake ja käännellään maata. Kompostia ja kalkkia tai tuhkaa lisätään viljelykierron mukaisesti. Lisää viljelykierrosta sivulla 32.

KEVÄÄLLÄ maata muokataan talikolla ja siitä poistetaan juuririkkaruohoja. Huolellinen juuririkkaruohojen poistaminen helpottaa myöhempiä hoitotöitä. Kylvopaikat valmistellaan suunnitelman mukaisesti ja lisätään tarvittaessa kompostia tai muuta lannoitetta. Useimmat kasvit viihtyvät hyvin kohopenkissä. Maahan tehdään kylvövaot ja kylvetään. Kahden kepin välissä oleva naru on hyvä apuväline kylvö- ja perunavakojen vetämisessä maahan.

Kylvöohje

Siemen kylvetään kosteaan maahan. Kastele kylvövako ensin, jos maa on jo päässyt kuivumaan. Kylvä sen jälkeen siemenet sopivalle etäisyydelle toisistaan. Siemenpusseissa on tästä ohjeet. Lopuksi siemenet peitetään maalla ohuelti ja multa painellaan vakoon kevyesti. **Yleissääntö on, että siemen peitetään multakerroksella, jonka paksuus on 1,5 x siemenen halkaisija.** Pienille siemenille riittää ohut multakerros ja isommille paksumpi. Kylvörivit on hyvä merkitä nimikylteillä.

Sen jälkeen, kun siemenet ovat itäneet ja nähdään, missä ne kasvavat, harataan niiden ympäriltä rikkaruohot haralla. Taimet harvennetaan sopivalle taimivälille sitten, kun ne ovat lähteneet hyvin kasvamaan. Samalla kitketään rikkaruohoja. Sopivasta taimivälistä löytyy ohjeet siemenpussista.

Kastelua vain tarvittaessa

Kasvi ottaa vettä maasta juurilla. Siksi on tärkeää, että juuret kehittyvät hyvin ja kasvavat syvälle. Istuta taimet ja kylvä siemenet märkään maahan. Sen jälkeen älä kastele. Kasvin on hyvä antaa kasvattaa syvät juuret ja hakea tarvitsemansa vesi syvältä maasta. Kastelu on tarpeen erityisesti kuivuudessa ja silloin, jos kasvi roikuttaa lehtiään ja on vaarassa nuutua. Kastele aamulla, silloin haihdunta on vähäistä. Jos aloitat säännöllisen kastelun, kasvi tarvitsee sitä koko kesän!

Nokkosvettä lannoitukseen

Helppo ja hyvä typpipitoinen lannoitusaine on nokkosesta valmistettu nokkosvesi. Se on erityisen hyvä lisälannoite alkukesällä, jos kasvit eivät tahdo lähteä kasvamaan.

NOKKOSVEDEN VALMISTUS:

Täytä tynnyri tai ämpäri nokkosilla. Lisää vettä niin, että nokkoset peittyvät. Anna seistä noin 2 viikkoa kunnes nokkoset ovat mädäntyneet. Voimakkaasta hajusta tietää, että lannoite on valmis.

KÄYTTÖ:

Laimenna käynyt nokkosvesi vedellä:
1 osa nokkosvettä ja 9 osaa vettä ja anna kasvin juurelle.

Helppoja viljeltäviä lasten kanssa

Peruna

*"Kustaa (6.6.) perunat maahan heittää,
Matti (21.9.) viimeiset ylös ottaa."*

Peruna viihtyy syvään muokatussa maassa. Sopiva pH on 5,5–6. Lannoita ja kalkitse perunamaata maltillisesti. Parasta on, jos perunamaa on lannoitettu ja kalkittu jo edellisenä vuonna. Käytä samana keväänä lannoitukseen ainoastaan hyvin palanutta kompostia. Perunalle on saatavissa omia erikoislannoitteita.

Viljelykierto on perunalle tärkeää. Vaihda perunamaan paikkaa vuosittain, se auttaa torjumaan kasvitauteja. Palkokasvit, kuten herne, papu ja härkäpapu, ovat hyviä esikasveja perunalle.

Perunat istutetaan vaon pohjalle noin 30 cm välein ja peitetään mullalla. Perunan riviväli on 70–80 cm.

Kasvatus

Siemenperunoita idätetään sisällä 2–4 viikkoa. Valoisa paikka on paras. Silloin iduista tulee tanakoita ja vihreitä ja ne eivät katkea istutettaessa. Levitä perunat itämään laatikoihin tai koreihin. Laita pohjalle sanomalehti. Jos paikka on lämmin, sumutetaan perunoita pari kertaa viikossa, etteivät ne nahistu liikaa. Siemenperunoiden määrä riippuu niiden koosta. Aarille tarvitaan 20–30 kg siemenperunoita.

Peruna on hallanarka, istuta idätetyt perunat lämpimään (+7°C) maahan. Tai penkit voi suojata kasvuharsolla ja istuttaa perunat jo aikaisemmin.

Perunat mullataan kun taimet ovat 20 cm:n korkuisia. Multaaminen tehdään kaksi kertaa sitä mukaa, kun varret kasvavat. On tärkeää että perunat ovat mullan peitossa, etteivät ne viherry. Multaaminen estää myös rikkaruohojen kasvua ja lisää mukuloiden määrää.

Sadonkorjuu

Perunat kasvavat aina siihen asti, kunnes alimmat lehdet alkavat kellastua. Senkin jälkeen ne säilyvät hyvin maassa, kunhan ovat mullan peitossa. Varastointia varten kannattaa peruna nostaa vasta, kun se on tuleentunut, koska tuleentunut peruna säilyy hyvin ja on hyvän makuinen. Anna perunoiden pinnan kuivata, ennen kuin laitat ne kellariin.

Millaista perunaa viljellä?

Valitse perunalajike viljelyyn sen mukaan, mikä maistuu hyvältä ja millaista ruokaa perunoista halutaan valmistaa. Lajikkeiden välillä on myös eroja siinä, miten vastustuskykyisiä ne ovat perunaruttoa vastaan. Koulupuutarhaan kannattaa valita syysperuna, joka nostetaan vasta syksyllä koulujen jo alettua. Ottakaa viljelyyn paikallinen tai muuten vanha perunalajike, jos sellaista on saatavilla. Viljelkää ja maistelkaa eri peruna-lajikkeita!

PERUNARUTTO voi olla ongelma sateisina kesinä. Se alkaa lehdistä ja leviää myöhemmin mukulaan. Sen tunnistaa lehtiin tulevista tummista läikistä. Silloin varret on leikattava tyvestä ja kerättävä pois. Se estää ruton leviämisen mukuloihin. Perunat voidaan nostaa maasta myöhemmin normaalina ajankohtana.

NÄIN TORJUT PERUNARUTTOA – hyvä ojitus, läpäisevä maa, idätä hyvin, istuta matalaan, leveä riviväli, lannoita perunamaa edellisenä vuonna, ei tuoretta karjanluntaa, ei liikaa typpeä, käytä rutonkestävää lajiketta, leikkaa varret ja vie ne pois, jos rutto leviää, ota vain terveitä siemenperunoita ja kuivata perunat ulkona ennen kuin laitat ne varastoon.

Ota siemenperunoita talteen!

Sadonkorjuun yhteydessä perunat lajitellaan. Tautiset perunat poistetaan, kolhiintuneet otetaan käyttöön saman tien ja pienemmät ja vihertyneet perunat otetaan talteen seuraavan vuoden siemenperunoiksi. Ota siemenperunoiksi vain terveitä, kolhiintumattomia perunoita, 3–5 cm halkaisijaltaan olevat perunat ovat parhaita. Siemenperuna säilyy talven yli parhaiten kellarissa.

Entisaikaan...

Sodan jälkeen, kun oli pulaa kaikesta, istutettiin perunoita niin, että peruna jaettiin yhtä moneen osaan kuin siinä oli silmuja eli kohtia, joista itu lähtee kasvamaan. Näin saatiin yhdestä perunasta monta kasvia. Kuinka monta kasvia saat yhdestä perunasta? Kokeile, miten tällaiset perunat kasvavat ja mitä eroa huomaat sellaiseen perunaan joka on kasvatettu kokonaisuudesta perunasta.

PERUNA on pohjoisten alueiden tärkeimpiä viljelykasveja. Se kuuluu koisokasveihin eli on tomaatin sukulainen. Peruna on kotoisin Etelä-Amerikasta, Andien vuoristoalueelta. Siellä se kasvaa villinä ja monivuotisena. Eurooppaan peruna tuli 1500-luvun alkupuolella espanjalaisten mukana. Suomeen peruna tuli 1720-luvulla saksilaisten seppien mukana, jotka tulivat töihin Fagervikin ruukkiin Inkooseen. Peruna korvasi vähitellen aikaisemmin yleisen nauriin.

Peruna on hyvän mielen ravintoa. Keitetyssä perunassa on runsaasti kaliumia sekä B-vitamiineihin kuuluvaa folaattia. Folaatti on hyväksi hermostolle ja auttaa tasapainottamaan mielialoja.

Perunasta löytyy valtavasti erinäköisiä lajikkeita; kukan, perunan kuoren ja mallon väri vaihtelevat valkoisesta keltaiseen, punaiseen, siniseen ja mustaan. Myös mukuloiden muoto ja koko vaihtelevat samoin kuin vaatimukset kasvupaikan suhteen. Perunat ovat siirtyneet talosta ja ihmiseltä toiselle ja niitä on ollut helppo lisätä ja ylläpitää. Erilaisia lajikkeita on paljon enemmän kuin mitä kaupassa on tarjolla. Onko teidän alueellanne joku tietty perunalajike, jota siellä on perinteisesti kasvatettu? Kasvattamalla vanhojakin lajikkeita ylläpidät luonnon monimuotoisuutta.

Papuja

HÄRKÄPAPU antaa parhaan sadon vettä pidättävillä, raskailla, savensekaisilla ja hyväravinteisilla mailla. Se poikkeaa muista pavuista siinä, että se voidaan kylvää kylmään maahan jo toukokuun alussa. Siemenet valikoidaan ja liotetaan kädenlämpöisessä vedessä 1 vrk. Ne kylvetään 5 cm syvyyteen, 10–20 cm päähän toisistaan. Sopiva riviväli on 40–50 cm. Aarille tarvitaan siementä 1–2 kg. Pavut itävät 10–12 vrk. Härkäpapu ei tarvitse tukea. Taimet mullataan (harataan) kun ne ovat noin 15 cm korkuisia.

PENSASPAPU on myös vanha hyötykasvi. Se menestyy parhaiten hyvässä puutarhamaassa ja se kylvetään vasta lämpimään +12-asteiseen maahan. Siemenet kylvetään 10–20 cm välein ja sopiva riviväli on 40–50 cm. Taimet harvennetaan myöhemmin noin 20–30 cm väleihin.

Pensas-pavut maistuvat herkullisilta suolavedessä keitettynä ja voin kanssa tarjoiltuina (katso ohje s. 29). Härkäpavun vihreät ja vielä pehmeät pavut voidaan valmistaa samoin. Kypsät, kovat pavut ovat vahvaa ruokaa, jota valmistetaan papujen tapaan keittämällä.

Siemeniä talteen

Kerää siemeniä härkäpavusta, kun ensimmäiset palot ovat tummia ja kuivia. Katkaise koko verso tyvestä ja vie se kuivaan paikkaan kuivumaan. Pensaspapu katkotaan samoin, kun suurin osa paloista on kuivuneita ja versot viedään kuivaan paikkaa kuivumaan. Katso ohje sivulla 38.

HÄRKÄPAPU on ikivanha viljelykasvi. Egyptiläisten tiedetään viljelleen sitä jo 2000 eKr. Suomeen härkäpapu tuli kiertävien munkkien mukana. Se mainitaan jo 1200-luvulla Mauno Ladonlukon maalaissa niiden kasvien joukossa, joista piti maksaa kymmenykset kirkolle. Se oli aikaisemmin nykyistä yleisempi peltokasvi, jota on viljelty myös pohjoisessa.

PENSASPAPU on kotoisin Etelä-Amerikasta ja sitä tiedetään viljellyn jo 8000 vuotta sitten. Suomessa sen viljely alkoi 1700-luvulla. Erilaisia papulajeja on noin 1200. Ne kuuluvat palkokasveihin. Niiden juuristossa on typensitojabakteereja, joiden avulla ne pystyvät sitomaan typpeä. Ne ovat hyviä maanparannuskasveja.

Kurpitsa

Kurpitsat ovat ravinteiden, lämmön ja veden suurkuluttajia. Mitä pidempi ja lämpimämpi kasvukausi sen suuremmaksi se kasvaa. Kurpitsa tarvitsee lämpimän ja suojaosan kasvupaikan. Se viihtyy multavassa, runsasravinteisessä maassa, jonka pH on 6,0–7,5. Se viihtyy hyvin kompostikasojen päällä tai kohopenkissä. Kurpitsa on hallanarka. Taimet voi suojata kasvuharsolla kylmää vastaan.

Kasvatus ja esikasvatus

Kurpitsan esikasvatus aloitetaan huhti–toukokuun vaihteessa (katso sivu 10). Karsitse taimet ja istuta ne ulos, kun ei ole enää yöpakkasia. Taimiväli on 1 m. Kastele istutuskuoppa ennen istutusta. Talvikurpitsat ovat köynnöstäviä ja voivat kasvaa 4–10 m pituisiksi eli ne tarvitsevat tilaa. Kun taimessa on riittävästi hedelmiä kasvamassa, katkaistaan versojen latvat, sen jälkeen se kasvattaa hedelmiä. Yhteen kasviin jätetään hedelmien koosta riippuen yleensä 2–6 hedelmää.

Kastele vain tarpeeseen eli jos kasvin lehdet nuutuvat. Jos aloitat säännöllisen kastelun, on sitä jatkettava koko kasvukausi. Jos haluat jättiläiskurpitsoja kastele ja lannoita kurpitsaa säännöllisesti!

KURPITSA on yksivuotinen, kurkkukasveihin kuuluva hyöty- ja koristekasvi. Se on peräisin Keski- ja Etelä-Amerikasta, jossa intiaanit viljelivät sitä jo 8000–9000 vuotta sitten. Kurpitsasta on paljon erinäköisiä ja kokoisia lajikkeita keltaisesta vihreään ja oranssiin. Tuttu ravintokasvi on kesäkurpitsa, joka korjataan keskenkasvuisena ja pehmeäkuorisena.

Kurpitsoja voi käyttää sekä suolaisiin että makeisiin ruokiin, keittoihin, patoihin ja piiraisiin tai niistä voi tehdä hilloa. Kurpitsat sisältävät runsaasti A-, C- ja B-vitamiineja.

Sadonkorjuu

Kurpitsat kasvavat ja kypsyvät syyshalloihin asti. Kerää ne talteen viimeistään ennen yöpakkasia. Kovakuorinen kurpitsa kestää varastointia +10–+13 asteessa.

Siemeniä

on helppo ottaa kypsistä kurpitsoista samalla, kun kurpitsa pilkotaan. Irrota ne käsin. Hyvä siemen on kova ja painava, ja se painuu liotettaessa vesilasin pohjalle. Levitä siemenet ja anna niiden kuivua hyvin ja säilytä ne sen jälkeen paperipussissa tai lasipurkissa. Viljele vain yhtä kurpitsalajiketta kerrallaan, jos haluat emokasvin kaltaisia siemeniä.

KESÄKURPITSAA kasvatetaan kuten kurpitsaa. Se eroaa ns. talvikurpitsasta siinä, että sen hedelmiä kerätään keskenkasvuisina jo aikaisemmin, jolloin se kasvattaa lisää uusia kesäkurpitsoja kasvukauden loppuun asti.

Suurin Suomessa kasvanut kurpitsa on painanut 716 kg. Se kasvatettiin Kuopiossa vuonna 2012. Maailman toistaiseksi suurin kurpitsa kasvatettiin Kanadassa vuonna 2009 ja se painoi 911 kg.

Kukkia

Kukat ovat hyödyllisiä kasvimaalla. Ne sekä houkuttelevat hyönteisiä että karkottavat haitallisia tuholaisia. Niitä kannattaa kylvää ja istuttaa hyötykasvien sekaan tai kasvimaan reunoille. Esimerkiksi sekä samettikukka että kehäkukka karkottavat perunan tuholaisia juurianseroisia kasvimaalta.

KEHÄKUKAN siemenet kylvetään suoraan avomaalle. Sopiva taimiväli on 10–15 cm ja ne kukkivat 9–10 viikon päästä kylvöstä. Kehäkukka kylväytyy itsestään, kun sen annetaan kasvaa samalla paikalla. Koristekäytön lisäksi terälehdistä voi valmistaa ihovoidetta. Kukkien terälehtiä voi syödä ja niillä voi koristella salaatin.

SAMETTIKUKKA on hyödyllinen ja helppohoitoinen kukka kasvimaalle. Se vaatii 3–4 viikon esikasvatuksen ja istutetaan ulos vasta hallojen mentyä.

AURINGONKUKKA voidaan kylvää suoraan ulos toukokuun lopulla tai esikasvat-
taa sisällä 2–3 viikkoa ja istuttaa ulos hallojen mentyä. Kylvösyvyys on 1 cm. Se
pitää kalkista ja auringosta ja sopii hyvin seinustalle. Korkeat lajikkeet vaativat
tukemista. Jätä siemenet kypsymään kukkaan. Kun siemenet ovat kypsiä, leikkaa
kukinto ja ripusta se sopivaan paikkaan lintujen talviruuksi.

Kerää kukkien siemeniä talteen sitten, kun ne ovat valmiita. Esimerkiksi kehäkukan kypsä siemen on tumma ja kovakuorinen. Sametti- ja kehäkukista voi kerätä siemeniä sitä mukaa, kun ne valmistuvat eli kun kukinto on kuivunut ja siinä näkyy valmiita siemeniä.

Kehäkukkaöljy ja -voide

7,5 dl öljyä (esim. kylmäpuristettua seesami-, oliivi- tai rypsiöljyä)

100 g mehiläisvahaa

1 l kehäkukan kukkia (mieluiten tuoreita, kuivatutkin käyvät)

- ☼ Täytä pieni kattila (1,5–2 l) ensin öljyllä ja sitten kukilla niin täyteen kuin mahtuu, niin että kukat jäävät öljypinnan alle. Laita kattila toisen isomman sisään vesihauteeseen ja anna kiehua hiljaa 1,5–3 tuntia. Lopuksi siivilöi öljy kankaan tai harson läpi.
- ☼ Anna öljyn seistä 4–7 päivää kunnes se kirkastuu ja öljyn sisältämä vesi ja roskat ovat vajonneet pohjalle. Kaada öljy varovasti puhtaaseen lasipurkkiin ilman pohjasakkaa. Öljy säilyy pimeässä kaapissa ja huoneenlämmössä hieman yli vuoden.
- ☼ Käytä öljy sellaisenaan iholle tai tee siitä voidetta sulattamalla joukkoon mehiläisvahaa. Mehiläisvaha sulatetaan vesihauteessa ja sekoitetaan lämpimään öljyyn. Halutessasi voit lisätä tuoksuksi eteeristä öljyä kuten laventelitippoja. Voide sopii erityisesti kuivalle iholle.

KEHÄKUKKA eli ringeplumma ja rinkuna on ikivanha, yksivuotinen koriste- ja lääkekasvi. Kehäkukkaa kasvaa villinä Välimeren seudulla. Suomessa se on ollut talonpoikaisväestön ensimmäisiä ja suosituimpia koristekasveja.

AURINGONKUKKA on kotoisin Pohjois-Amerikasta. Intiaanit kasvattivat sitä jo noin 3000 vuotta sitten ja käyttivät siemeniä ravinnokseen. Sitä viljeltiin Sagalundissa, Vretan koulun puutarhassa jo vuonna 1895.

SAMETTIKUKKA on kotoisin Etelä-Amerikasta Meksikosta. Espanjalaiset toivat sen Eurooppaan 1500-luvulla. Samettikukka on arvokas kasvi kasvimaalla. Sen lehtien voimakas tuoksu torjuu lentäviä tuhohyönteisiä kuten kirvoja ja kirppoja, ja samat aineet juuristossa karkottavat maaperän tuholaisia kuten juuriankeroisia. Sillä voidaan myös värjätä lankoja keltaiseksi.

Sadonkorjuu ja sen juhlistaminen

Vihannekset ovat parhaimmillaan suoraan maasta otettuina. Korjatkaa satoa tarpeen mukaan. Syyskuussa korjataan loppukin sato talteen ja mietitään, miten se halutaan käyttää ja tarvitseeko sitä säilöä.

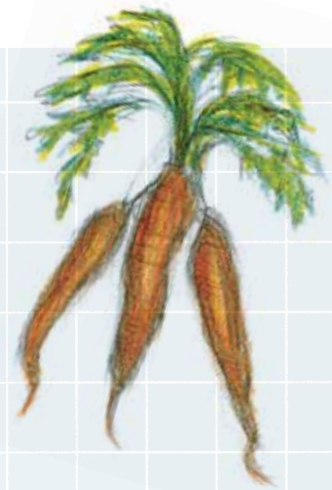
Yhteinen sadonkorjuujuhla lasten kanssa on hieno tapa päättää viljelykausi. Mitä kaikkea saatiin kasvatettua? Mikä kasvoi hyvin ja mikä huonommin? Ja mitä

sadolla tehdään? Suunnitelkaa ja miettikää jo etukäteen sopivia reseptejä ja tapoja valmistaa satoa.

Ruuan valmistaminen yhdessä lasten kanssa vaatii jonkin verran etukäteissuunnittelua. Tarvitaan sopivat tilat ja riittävästi työvälineitä, niin että kaikki pääsevät osallistumaan. Juuresten pesut ja pilkkomiset voi hyvällä säällä tehdä ulkona. Juuresten nostaminen maasta ja valmistelu ruuanlaittoa varten tarjoaa työtä jokaiselle; vihannesten pesua, pilkkomista ja taikinan tekoa. Juhlaan voi pyytää myös vanhemmat mukaan. Seuraavilla sivuilla on muutamia perinteisiä ja uudempiakin reseptejä sadonkorjuupöytään.

**RUUANLAITON YHTEYDESSÄ LASTEN
KANSSA VOI KESKUSTELLA MM.
SEURAAVISTA AIHEISTA:**

Millaista ruokaa Suomessa syötiin silloin, kun ruoka kasvatettiin itse eikä juuri mitään tuotu ulkomailta? Miten ruokavalio mahtoi silloin erota nykyisestä, syksyllä, talvella, keväällä ja kesällä?

**VERTAILUTUTKIMUS ITSE KASVATETUSTA
JA KAUPAN PORKKANASTA (TAI JOSTAIN
MUUSTA):**

Kirjataan ensin tutkimuslomakkeeseen mistä porkkanat ovat peräisin ja koska ne on nostettu maasta. Mietitään, miten kaupan porkkana on matkustanut kauppaan ja missä se on ollut ennen kuin se on päätynyt tänne. Sitten piirretään porkkanat ja mietitään, miten ne eroavat ulkonäöltään. Lopuksi tehdään makutesti parin kanssa molemmista porkkanoista silmät kiinni ja yritetään arvata kumpi on kumpi. Kirjoitetaan tutkimuslomakkeeseen myös kuvaus mausta. Mietitään porkkanoiden eroja ja sitä onko tärkeää, että porkkana on tietyn näköinen tai muotoinen. Miksiköhän on tärkeitä, että kaupan porkkana on hyvännäköinen?

Perunarieska

3–4 dl perunamuusia (jossa voita, maitoa ja suolaa)

1 muna

3–4 dl jauhoja

suolaa maun mukaan

Sekoita raaka-aineet taikinaksi. Jauhoja on riittävästi, kun taikina alkaa irrota sormista. Taputtele pyöreitä rieskoja ja pistele ne haarukalla. Paista 250 asteessa. Nauti voin kanssa!

Protto – perinneruoka Kemiöstä

1/2 kg savustettua sianlihaa

1/2–1 l vettä

1 kg lanttua

1/2 kg porkkanaa

2 kg perunaa

1 iso sipuli

10–12 maustepippuria

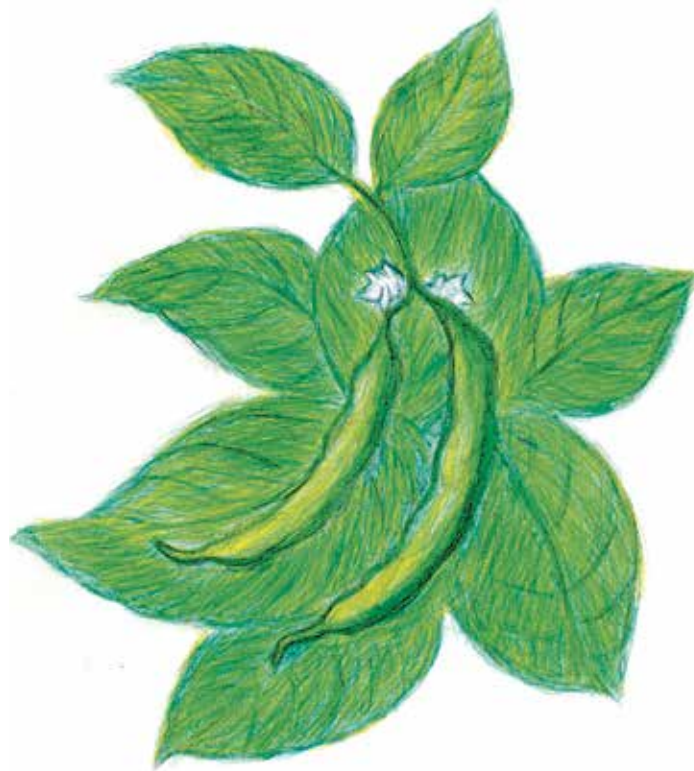
suolaa

Keitä liha vedessä niin kauan, että se irtoaa luista. Ota liha pois liemestä. Kuori ja pilko kasvikset. Laita lanttu ja porkkana liemeen ja keitä 10–15 minuuttia. Lisää peruna, sipuli ja pippuri ja lientä niin paljon, että se juuri ja juuri peittää kasvikset. Kun perunat ovat kypsiä, survo kasvikset niin, että perunat soseutuvat vain osittain. Lisää paloiteltu liha ja tarkista suola. Protto syödään haarukalla.

Keitetyt pensaspavut / riivityt tuoreet härkäpavut

pensaspapuja tai vihreitä,
keskenkasvuisia
härkäpapuja
vettä
merisuolaa
voita

Huuhtelee pensaspavut ja leikkaa niistä kannat pois. Laita ne runsaaseen, kiehuvaan merisuolalla maustettuun veteen. Anna kiehua noin 5–10 minuuttia kunnes papu on pehmeä (kokeile haarukalla). Siivilöi pavut. Sulata kattilassa voita ja lisää pavut siihen ja pyörittele ja nauti!

Härkäpavun vielä vihreät ja pehmeät pavut voidaan valmistaa samaan tapaan. Pavut otetaan paloista ja niistä poistetaan nahkamainen kuori ennen kuin ne keitetään.

Kurpitsa- / kesäkurpitsakeitto

1/2 kg paloiteltua kurpitsaa tai kesäkurpitsaa
2 sipulia
1 valkosipulin kynsi murskattuna
1 rkl voita
5–7 dl vettä
100 g sulatejuustoa
(1 dl kermaa)
mausteyrttejä kasvimaalta
mustapippuria ja suolaa maun mukaan
tuoretta basilikaa koristeeksi

Kuori kovakuoriset kurpitsat ja poista niiden sisältä siemenet. Kuutioi kurpitsa ja hienonna sipuli. Sulata voi kattilassa ja lisää siihen vihannekset ja valkosipuli. Sekoittele vihanneksia muutama minuutti. Lisää vesi, suola, pippuri ja yrttimausteet ja hauduta noin 20 minuuttia. Lisää juusto kuutioina ja halutessasi kerma. Anna kiehahtaa. Sekoita sauvasekoittimella tasaiseksi, tarkista maku, ja koristele tuoreella basilikalla.

Claran punajuuri- suklaakakku

100 g voita	4 rkl kaakaota
3 dl sokeria	1 tl suolaa
2 munaa	1 tl vaniljasokeria
1 dl vehnä jauhoja	2 dl raastettua punajuurta

Vaahdota sokeri ja pehmeä voi. Lisää munat yksi kerrallaan ja sekoita taikina tasaiseksi. Lisää kuivat aineet siivilän läpi. Sekoita joukkoon raastettu punajuuri. Kaada taikina voideltuun ja korppujauhotettuun vuokaan ja paista 175 asteessa noin 30 minuuttia.

Tarjoile kermavaahdon kera, koristele mintun lehdillä, saksankirvelillä tai tuoreilla marjoilla.

Amosparkenin kurpitsakakku

100 g voita
3 dl sokeria
3 munaa
300 g kuorittua
raastettua kurpitsaa
3 dl vehnä jauhoja
2 tl leivinjauhetta

1 tl kanelia
1 tl kardemummaa

Päälle:
2 dl tomosokeria
1–2 rkl vettä

Vaahdota sokeri ja pehmeä voi. Lisää munat yksi kerrallaan ja sekoita. Lisää raastettu kurpitsa. Sekoita kuivat aineet eri kulhossa ja lisää taikinaan. Kaada taikina voideltuun ja korppujauhotettuun vuokaan ja paista 175 asteessa noin 40 minuuttia. Anna kakun jäähtyä ennen kuin koristelet sen.

Muuta kasvimaahan liittyvää

Viljelykierto ja viljelysuunnitelma

Isommille kasvimaille suositellaan viljelykiertoa. Se tarkoittaa sitä, että kasvien paikkaa vaihdetaan vuosittain suunnitelman mukaisesti. Viljelykierto auttaa torjumaan kasvitauteja ja maa ei köyhydy liikaa yksipuolisen viljelyn takia, koska eri kasvit käyttävät maaperän ravinteita eri tavalla. Myös lannoitus toteutetaan viljelykierron mukaan. Kasvimaa jaetaan lohkoihin, ja eri lohkoissa viljellään ravinteiden vaativuuden suhteen samanlaisia kasveja.

Pienellä palstalla viljelykierto toteutuu käytännössä ns. sekaviljelynä, jossa kasvien paikkaa

vaihdetaan joka vuosi, ja istutuksen yhteydessä annetaan lisälannoitusta paljon ravinteita vaativille kasveille kuten kurpitsuille. Pääsääntönä on, että samaa lajia viljellään samalla paikalla vasta 3 vuoden kuluttua. Tämä auttaa torjumaan kasvitauteja. Maa jaetaan esimerkiksi kolmeen osaan ja 1/3 kasvatetaan perunaa, ja perunamaan paikkaa vaihdetaan vuosittain. Tai jos viljellään isompi alue perunaa, pidetään välivuosi/a ennen kuin sitä viljellään uudelleen samalla paikalla.

Esimerkki 3 vuoden viljelykierrosta

Jaa kasvimaaa 4 lohkokoon. Monivuotiset lajit laitetaan omalle pysyväälle lohkolleen. Muilla lohkoilla viljellään yksivuotisia lajeja seuraavan kierron mukaisesti:

1. lohkoissa ovat paljon ravinteita tarvitsevat lajit: tomaatti, paprika, kurpitsat, kurkku, purjo, keräkaali, parsakaali, kukkakaali, palsternakka, valkosipuli. Näille levitetään keväällä tai edellisellä syksyllä lantakompostia lannoitteeksi.

2. lohkoissa ovat ravinteiden suhteen keskivaativat kasvit: porkkana, peruna, punajuuri, pensaspapu, keräsalaatti, mangoldi, punajuuri, pinaatti,

sipuli. Näille riittää kasvikomposti tai pienempi määrä lantakompostia ja tuhkan levitys.

3. lohkoissa ovat ravinteiden suhteet vaatimattomat kasvit: maustekasvit, retiisi, herneet, vuonankaali, lehtisalaatti, kukat. Nämä eivät tarvitse lisälannoitusta.

4. lohko on monivuotisille kasveille.

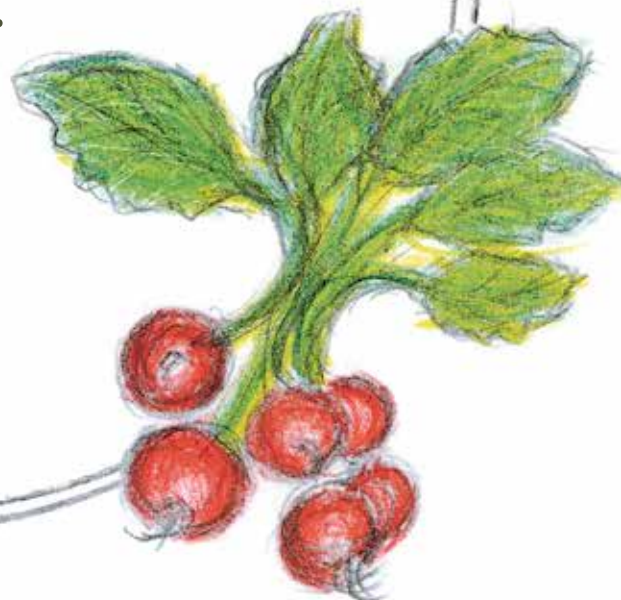
1.

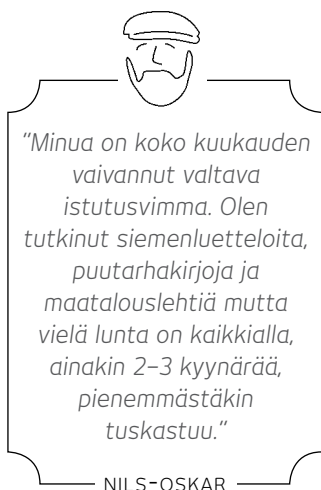
2.

4.

3.

Puutarhapäiväkirja

Tee muistiinpanoja!

Piirrä kasvimaasta ja lohkoista kartta ja pidä kirjaa, mitä kasvaa milläkin lohkoilla. Merkitse myös ylös milloin ja miten lannoitat, kylvöajankohdat sekä muut hoitotoimet, milloin kasvit tulivat pintaan ja milloin korjasit satoa.

Muistiinpanojen tekeminen opettaa tekemään havaintoja ja niiden avulla voi palauttaa mieleen puutarhan hoitoa myös talvella. Luonnossa kaikki seuraa tiettyä rytmiä ja järjestystä. Kasvit kukkivat tietyssä järjestyksessä ja linnut saapuvat ajallaan. Sää vaihtelee vuosittain, mutta luonnon järjestys säilyy. Oppimalla havainnoimaan luonnon tapahtumia on periaatteessa mahdollista oppia ajoittamaan omat viljelytoimensa niiden mukaan. Esimerkiksi vanha sanonta tiesi kertoa, että kun tuomi kukkii on maa riittävän lämmin kylvötoihin: *"När häggen blommar ska frön såddas"*.

www.ikivihreamalli.fi/node/139
Ympäristökasvatuksen ikivihreä toimintamalli. Vinkkejä ja kokemuksia liittyen mm. kasvimaan hoitoon ja luonnon havainnointiin.

Luontoliitto järjestää vuosittaisen kevätseurannan lapsille. Sen nimi on Kevätluuli, ja siinä seurataan 12 tutun lajin ilmaantumista keväällä. www.kevatseuranta.fi/lapsille

Taulukkoon voi kirjata kasvimaan hoitotyöt ja miten paljon niihin kului aikaa

Pvm.	Tapahtuu kasvimaalla	Tapahtuu luonnossa	Aika

Komposti kierrättää ravinteet

Komposti on kukoistavan kasvimaan salaisuus! Sen avulla voidaan kierrättää kasvien tarvitsemat ravinteet ja palauttaa ne takaisin maahan. Kompostoimalla itse voidaan samalla seurata lasten kanssa, miten kuolleet kasvinosat hajoavat ja muuttuvat takaisin mullaksi. Luonnossa mikään ei ole jätettä vaan kaikki kiertää.

Komposti kasataan syksyllä

- ✿ Kerää kesän aikana kasvimaalta ja pihalta tulevat kasvijätteet ja naatit kasvimaan lähelle.
- ✿ Kasaa niistä komposti. Laita pohjalle risuja ja muuta karkeaa ainesta ja sen jälkeen kerroksittain kasvimateriaalia ja palamatonta lantaa. Kastele välillä, jos ainekset ovat kuivuneet.
- ✿ Kompostin on hyvä olla vähintään 1 m³ kokoinen, niin se lämpenee ja lähtee palamaan.
- ✿ Komposti lämpenee ja hajoamisprosessi lähtee käyntiin yleensä muutamassa päivässä. Sen aikana komposti pienenee ja painuu kasaan.
- ✿ Seuraavana keväänä komposti kasataan uudestaan jälkikompostoitumaan, eli nostellaan talikolla kasaksi entisen viereen.
- ✿ Komposti on valmista seuraavana syksynä. Levitä se kasvimaalle, tai kasan päälle voi istuttaa paljon ravinteita vaativan kasvin kuten kurpitsan. Se viihtyy siinä hyvin.

Jos komposti ei pala?

Onko se liian tiivis? – lisää ilmaa nostelemalla sitä talikolla

Onko se liian kuiva? – kastele vedellä

Onko siinä liian vähän typpeä? – kastele kanankakkavedellä / nokkosvedellä

Kompostointi on kolmivaiheinen prosessi. Eri kypsyyssvaiheissa olevat kompostit on helppo kasaata puukehikoihin. Kehikon tulee voida avata toiselta puolelta niin, että kompostin kasaaminen ja siirtäminen on mahdollista. Puutyöpettajan kanssa voi

Vinkki: Kompostikehikko syntyy helposti aitaverkosta. Taivuta noin 1 metrin korkuinen aitaverkko halkaisijaltaan noin 1 m kokoiseksi ympyräksi ja sido se kiinni narulla tai rautalangalla. Tällainen kehikko on myös helppo siirtää paikasta toiseen.

KOMPOSTIELÄIN

Avokompostista voi taiteilla lasten kanssa kompostieläimen rakentamalla sille luonnonmateriaaleista vaikka suun, silmät, sarvet ja hännän. Tämä muistuttaa siitä, että kompostin sisällä tapahtuu koko ajan ikään kuin aineenvaihduntaa. Myös kompostieläimen vatsassa on lämmintä, niin kuin meidänkin vatsassamme. Kompostieläin on kasvimaan ystävä, josta tulee pitää huolta ja niin se vuorostaan tuottaa hoitajilleen muhevaa multaa.

ÖTÖKKÄTUTKIMUS:

Ilman pieniä eläimiä komposti ei toimisi. Hyönteiset ja muut hajoittajat hienontavat ja möyhentävät kompostia. Pienimpiä asukkaita on vaikea nähdä paljain silmin, mutta jos on tarkkana, voi nähdä tunkiolieroja, tuhatjalkaisia ja hyppyhäntäisiä.

Erilaisia ötököitä löytyy myös kasvimaalta, mulhasta sekä kasvien lehdistä. Sitten vaan tutkimaan. Voidaan perustaa tutkimusasema, jossa on valkoinen kangas, jonka päällä ötököitä on helppo tutkia suurennuslasilla. Mukaan voi varata myös ötökkäkirjoja lajien määrittämistä varten. Kiinnostavinta on kuitenkin ihan vaan tutkia, miten monia erilaisia ötököitä onkaan olemassa.

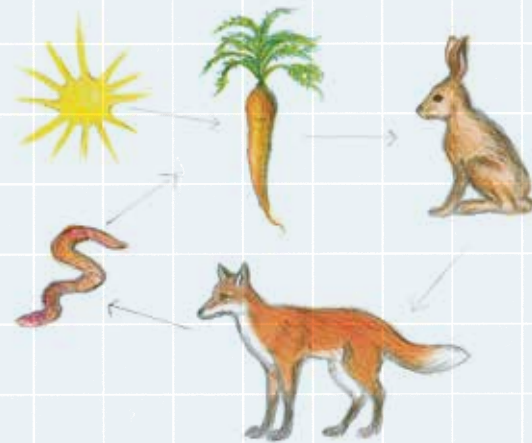
RAVINTOKIERTO JA RAVINTOKETJUT

Ravintoketju on malli, joka kuvaa aineen ja energian kulkua luonnossa. Kasvit sitovat auringon energiaa yhteyttämällä. Ne kasvavat ja varastoivat tätä energiaa lehtiin ja juurakoihin. Kasvinsyöjät syövät kasveja ja pedot syövät kasvinsyöjiä. Energia kiertää, kunnes lopulta peto kuolee ja maatuu takaisin maaksi. Nämä niin sanotut hajottajat lopulta palauttavat ravinteet takaisin maahan. Hajottajia ovat kaikki suuret tai pienet eliöt, jotka syövät kuolleita kasveja ja eläimiä tai niiden jätöksiä ja samalla muokkaavat nämä ravinteet sellaiseen muotoon, jota kasvit voivat hyödyntää kasvaakseen. Myös kastemato on hajoittaja, joka käyttää ravinnokseen kuolleita kasvin osia.

Etsitään yhdessä kasvimaalta erilaisia ravintoketjujen osia: kasveja, ötököitä, jälkiä eläimistä. Mietitään kuka syö ketäkin? Kasvimaan laidalla voidaan tutkia ja leikkiä erilaisia ravintoketjuja seuraavilla tavoilla:

RAVINTOKETJUJEN RAKENTAMINEN

Kiinnitetään hakaneulalla jokaisen oppilaan selkään kuva jostakin kasvimaan eliöstä tai kasvista (kuvia voi leikata lehdistä tai piirtää itse). Arvataan oma eläin/kasvi kyselemällä muilta kysymyksiä, joihin voi

vastata kyllä tai ei (esim. "Osaanko lentää?", "Olenko kasvissyöjä?"). Kun kasvit/eläimet on saatu arvatua, muodostetaan niistä ravintoketjuja eli mennään jonoihin sen mukaan, kuka syö ketä (esimerkiksi porkkana -> jänis -> kettu -> kastemato). Jonot voivat myös haaroittua esimerkiksi jänis voi syödä sekä salaattia että porkkanaa ja kastemato hajottaa sekä kasvi- että eläinperäistä jätettä. Tärkeintä onkin, että keskustelua syntyy. Kaiken keskelle voidaan laittaa vaikka ohjaaja tai sopiva esine auringoksi, jonka viereen kasvit tulevat seisomaan.

Siemeniä talteen

Omia siemeniä voi kerätä niin sanotuista avopölytteisistä lajikkeista. Niiden jälkeläiset ovat suunnilleen emonsa kaltaisia. Useimmat vanhat viljelylajikkeet ovat avopölytteisiä lajikkeita. Risteyttämällä saaduista ns. hybridilajikkeista (F1) ei kannata kerätä siemeniä, koska siemenistä ei kasva emonsa kaltaisia yksilöitä. Siemenpussista pitäisi selvittää millaisista siemenistä on kyse.

Silloin, kun halutaan saada emonsa kaltaisia siemeniä ja varmistaa, että saman kasvin eri lajikkeet eivät risteydy keskenään, tulee viljellä vuosittain vain yhtä lajiketta samasta kasvista esim. vain yhdenlaista härkäpapua.

Omien siementen kerääminen oli aikoinaan edellytys viljelylle. Piti säästää osa viljasta seuraavan vuoden siemeniksi. Siementen kerääminen opettaa kasvien tarkkailua, koska siemeniä kannattaa kerätä vasta sitten, kun ne ovat kypsiä. Siementen itävyys säilyy yleensä vähintään muutamia vuosia, joten joka vuosi ei tarvitse kerätä kaikkia siemeniä.

- ✿ Kerää siemeniä kuivalla säällä.
- ✿ Kerää siemenet kun ne ovat kypsiä. Kypsä siemen on yleensä kova. Tutki ja etsi siemeniä ennen keräämistä ja mieti ovatko ne valmiita. Ovatko ne samannäköisiä kuin siemenpussissa? Siementen tutkiminen ja kerääminen on helppo aloittaa kukista.
- ✿ Leikkaa kukkalatva tai koko verso ja kerää ne isoon pussiin. Pavuista ja kukista voi kerätä myös yksittäisiä palkoja tai siemenkotia sitä mukaa kun ne kypsyvät.
- ✿ Levitä keräämäsi versot / siemenet heti keräämisen jälkeen huoneenlämpöön kuivumaan sanomalehden päälle. Kirjoita päälle lappu, jossa kerrotaan mitä siemenet ovat.
- ✿ Anna siementen kuivua jopa useampia viikkoja kiinni versoissa ja siemenkodissa. Tänä aikana esim. pensaspavun siemenet kypsyvät eli jälkituleentuvat palon sisällä. Älä siis riivi papuja ja muitakaan siemeniä pois siemenkodista ennen kuin ne ovat rutikuivia.
- ✿ Riivi siemenet, kun versot / siemenkodat ovat täysin kuivia, ja puhdista ne siivilöiden avulla. Kirjoita nimilappu ja säilytä siemenet hiiriltä suojassa vaikka lasipurkeissa.

MIETITÄÄN MITEN SIEMENET LEVIÄVÄT. Tarkastellaan muutamaa erilaista siementä ja pohditaan, miten ne ovat suunnitelleet matkustavansa uudelle kasvupaikalle. Esimerkiksi takiaiset tarttuvat eläinten turkkiin, pihlajanmarjat matkaavat lintujen vatsoissa, männyn siemenet lentävät apusiiven avulla tai sitten oravat piilottavat käpyjä talven varalle kaivamalla niitä maahan, voikukan siemenillä on tehokkaat laskuvarjat jne.

Kasvilavasta varhaissatoa

Kasvilava on hyvä vaihtoehto silloin, kun piha on kallioinen tai siihen ei muuten voi kääntää kasvimaata. Kasvilavassa on myös mahdollista aloittaa kylvö- ja kasvatustyöt jo aikaisemmin keväällä. Nopeasti kasvavista lajeista kuten retiisistä saadaan satoa jo ennen luku-kauden päättymistä toukokuun lopulla. Kasvilavassa voidaan myös kasvattaa taimia ja siirtää ne myöhemmin avomaalle.

Kasvilavassa on ainoastaan reunat. Koon ja reunojen korkeuden voi miettiä niin, että kasvien hoito on helppoa. Lavan pituus voi vaihdella, mutta leveys on hyvä olla noin 1 m, silloin kasvit on helppo hoitaa. Keväällä lava peitetään esimerkiksi vanhoilla ikkunanlaseilla tai muovilla. Myöhemmin ilmojen lämmettyä tulee huolehtia kasvilavan tuuletuksesta. Lasit otetaan päiväksi pois ja laitetaan takaisin yöksi suojaamaan kasveja.

Lava täytetään mullalla, pohjamaata ei tarvitse kääntää. Multakerroksen on hyvä olla vähintään 50 cm paksu. Lavan pohjalle voi laittaa savipitoista maata 10 cm kerroksen. Se pidättää vettä valumasta liian nopeasti pois. Sen päälle laitetaan samanlainen kerros vahvempaa maata, palanutta kompostia ja sitten tavallista puutarhamaata. Laita lava kuntoon jo syksyllä. Peitä lava keväällä, kun aurinko alkaa lämmittää. Multa sulaa ja lämpenee nopeasti kylvökuntoon.

Kasvit kylvetään ja istutetaan lavaan usein tiheämpään kuin kasvimaalle ja lava vaatii yleensä kastelua myös kesällä.

Ikäryhmä:

Noin 4–10-vuotiaat lapset

Ryhmän koko:

Tilojen ja lasten iän mukaan,
maksimi 20 lasta

Puitteet:

Kasvimaa ja
1900-luvun alun talo,
jossa toimiva puuhella

Kesto:

1–1,5 tuntia

Tehdään alkukesän**askareita:**

mullataan perunoita
tehdään raparperimehua
valmistetaan lanttukarkkeja

Vaatteet:

1900-luvun alun vaatteet ohjaajille
Huivit ja esiliinat tytöille
Lippalakit ja paidat/liivit pojille

Tarvikkeet:

Soittokello
Perunakuokka
Kirves ja polttopuita
Puukko
Juomavettä ämpärissä ja kauha
Pesuvati
Sokeria purkissa
Leikkuulauta ja veitsi
Kattila ja kauha
Kannu, harsoliina ja narua
Mukit lapsille
Lanttuja

Alkukesän aikamatka

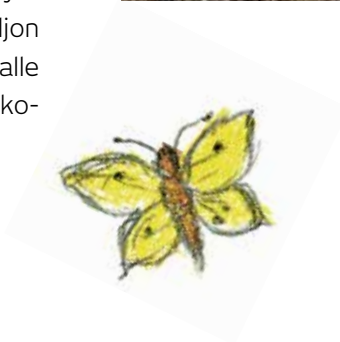
Aikamatka antaa mahdollisuuden tutustua aikaan, jolloin ruoka kasvatettiin itse, ja tuon ajan askareisiin ja tunnelmaan. Alla on esimerkki alkukesällä toteutettavasta aikamatkasta 1900-luvun alkupuolelle. Lisätietoa aikamatkoista ja niiden suunnittelusta löytyy esim. teoksesta *Matkalla ajassa -menetelmäopas kulttuuriperinnöstä ja aikamatkoista*. (www.lastenkulttuuri.fi > Menetelmäoppaat)

Aikamatka alkaa

Kun lapset ovat koolla, kerrotaan mistä on kyse: "Seuraavan tunnin ajan leikimme, että matkustamme ajassa taaksepäin 1900-luvun alkuun. Silloin maailma oli vähän samannäköinen kuin esimerkiksi Vaahteranmäen Eemelin kirjoissa. Tällä matkalla leikimme, että toinen meistä ohjaajista on äiti ja toinen isä ja te kaikki olette meidän lapsiamme. Aikamatka alkaa kun pyörähdämme kaikki ympäri kerran vastapäivää ja tämä kello soi. Vastaavasti, kun aikamatkan lopuksi pyörähdämme myötäpäivää ja kello soi uudelleen, leikkimme loppuu ja olemme takaisin tässä omassa ajassamme ja olemme kaikki taas oma itsemme. Jotta te näyttäisitte sopivan 1900-luvun alun lapsiksi, täytyy teille ensin etsiä sopivia vaatteita."

Lapsille laitetaan sopivat vaatteet. Voidaan keskustella siitä, kuinka isommilla pojilla ja tytöillä oli tuohon aikaan aina erilaiset vaatteet, toisin kuin nykyään. Voidaan myös ennen kellon sointia keskustella, millaista 1900-luvun alussa olikaan: Oliko maitotölkkejä? Oliko ruokakauppoja? Oliko mikroaaltouuneja? Oliko karkkeja?

Kun aikamatka alkaa, kertoo "perheen äiti" että tähän aikaan vuodesta on paljon puuhaa. Pitää istuttaa ja hoitaa kasvimaata, jotta syksyllä saadaan ruokaa. Hyvä, että on näin paljon lapsia auttamassa! Ensinnäkin mennään kasvimaalle multaamaan perunat. Jokainen halukas saa kokeilla multaamista kuokalla.

Tämän jälkeen äiti ilahtuu kun huomaa, että raparperit ovat jo kasvaneet tarpeeksi suuriksi ja tänään voidaan tehdä kesän ensimmäinen raparperimehu. Viimeiset kuukaudet on eletty heikolla ravinnolla, kun viime vuoden sadon perunat ja pavut ovat alkaneet loppua, mutta nyt koittaa vuoden paras aika, kun aletaan saada uutta satoa! Lapset saavat kerätä raparperin varsia. Lehdet viedään kompostiin.

Matkalla tuvalle haetaan hieman polttopuita. "Perheen isä" näyttää, kuinka puita pilkotaan. Lapset saavat kantaa puut sisään ja heittää puuhellaan "perheen äidin" opastuksella muutamana uuden puun.

"Perheen äidillä" on jo vettä liedellä kiehumassa valmiiksi kattilassa. Lapset saavat pestä raparperin varret vadissa ja isommat lapset saavat pilkkoa varret sormen paksuisiksi palasiksi. Palaset laitetaan veteen kiehumaan.

Kun raparperit ovat kiehuneet pehmeiksi, lisätään keitokseen vielä sokeria. Sitten lapset saavat seurata kuinka "perheen äiti" virittää harsokankaan narulla kannun ympärille ja siivilöi mehun harson läpi kannuun.

Mehun jäähtyessä leikataan kuorituista "kellarin viimeisistä viime vuoden lantuista" ohuita viipaleita. Lantusta saadaan "entisajan karkkia" paistamalla siivuja hetki suoraan puuhellan levyllä. "Perheen äiti" huolehtii turvallisuussyistä siivujen kääntelystä levyllä. Tupaani leviää makea lantun tuoksu.

Lopuksi kaikki saavat maistaa raparperimehua ja lanttu-karkkeja.

Sitten onkin jo aika matkustaa takaisin tähän päivään ja vaihtaa vaatteet. Matkan jälkeen on hyvä jutustella koetusta: Miltä tuntui olla aikamatkalla? Mikä herätti kysymyksiä? Miten samoja askareita tehtäisiin nykyajan?

Vuodenkierto ja vuoden juhlat

Ennen vanhaan tärkeimmät merkkihetket sijoittuivat vuoden pisimpään ja lyhyimpään yöhön sekä syys- ja kevätpäiväntasauspäiviin. Näihin päiviin kuuluivat myös tiettyjen vuotuistöiden alkamis- ja lopettamishetket. Ihmiset juhlivat toisalta kiittääkseen saadusta sadosta ja toisalta edistääkseen hyvää satoa tulevalle vuodelle. Juhlat rytmittivät työvuotta ja vahvistivat yhteisöä yhteisten perinteiden myötä. Kansanperinteet elävät ehkä kaikkein näkyvimmin juuri vuodenkierron erilaisissa juhlissa. On hyvä kertoa näistä perinteistä myös tuleville polville ja viettää juhlia myös koulussa. Seuraavilta sivuilta löytyy vinkkejä vuodenaikaisjuhlien viettoon.

Entisaikaan...

Vuosien kokemus luonnontarkkailusta pelloilla ja metsissä herkisti ihmisen tulkitsemaan pieniäkin luonnon antamia vihjeitä. Säätilojen muutoksia oli pakkokin tarkkailla ja oppia ennustamaan, jotta vuotuinen ravinnonsaanti saatiin turvattua. Toisalta omilla teoilla ja juhlilla pyrittiin myös vaikuttamaan säätiloihin ja tulevaan satoon. Tätä perinnetietoa meille on säilynyt lukuisissa sanonnoissa ja juhrameinoissa. Vuodenkiertoon ja juhliin liittyviä sanontoja löytyy seuraavalta aukeamalta.

HARJOITUKSIA LUONNONTARKKAILUUN

Millaisia asioita huomaat pihalla ja luonnossa liikkuessasi? Keksitkö omia sanontoja?

"Juhannusyön tuuli vie marjankukat"

"Juhannuskaste se lantut kasvattaa"

"Jaakko (25.7.) heittää kylmän kiven veteen
ja naulaa tuohen kiinni koivuihin"

"Päivä Perttulin (28.8.) perästä ei lähe halla
havon alta, kaste kaikista kalloista"

"Jos on palijo kuusen käpyjä,
tullee hyvä ruisvuosi"

"Mikkelistä akat tupaan, perunat kellariin"

"Mikon päivä talven portti"

"Martti (10.11.) maalle, karttu jäälle,
paimenet kylän kululle"

"Jos Kaisan (25.11.) päivänä hanki
hiiren kantaa, niin keväällä hevosen"

"Illan kirkas tähtitaivas
ennustaa pakkasta"

"Jos on usva uunna vuonna,
niin on halla heinäkuussa"

MMAR

"Kustaa (6.6.) perunat maahan heittää,
Matti (21.9.) viimeiset ylös ottaa."

"Jos pääskysset lentää matalalla,
on vesisaje tulossa"

"Vares sajetta raakkuu,
harakka poutaa nauraa"

Jos muurajaiset nousee puuhun,
tullee vesisaje"

"Saje on tulosa, kun kissa ruohuva syö"

"Vappu vakan pellolle kantaa,
viikon päästä viimeistäänkin"

"Vapun päivä kesän portti"

"Karjalle pääsiäisenä kello kaulaan
ja kekrinä naulaan"

"Jos kattojen räystäät olivat
lumesta painavat, niin tulevan
sadon vilja oli myös hyvää
ja painavaa"

"Pitkiä pellavia, hienoja hamppuja,
nauriita kuin lautasia, räätiköitä
kuin nurkanpäitä"

"Heikin päivänä (19.1.)
talven selkä katkeaa"

nr

PÄSK

Kekri- tai Mikkelinpäivän juhla – sadonkorjuujuhla

Entisaikaan...

Kekri on ollut vuoden suurin juhla: satovuoden viimeinen ja ”uuden vuoden” ensimmäinen päivä. Sitä vietettiin kussakin talossa silloin, kun talon syystyöt oli saatu tehtyä: sadonkorjuun päätteeksi oli tärkeää kiittää luontoa saadusta sadosta. Myöhemmin on vietetty vastaavantyylistä Mikkelinpäivän sadonkorjuujuhlaa.

Mikkelistä alkoi runtuviikko tai köyriiviikko, jolloin palvelusväki vietti vuoden ainoan lomaviikon ja muutti mahdolliseen uuteen palveluspaikkaansa. Viikko oli täynnä riehakkaita juhlia. Paljon järjestettiin esimerkiksi köyhemmän väen häitä juuri tuolla viikolla.

Kekriä on vietetty eri aikoihin, mutta 1800-luvulla sen vietto alkoi vakiintua pyhänmiesten päivään.

Kekri on sekä työnjuhla että sadonjuhla ja oli yhtä merkittävä juhla kuin joulu nykyään. Monet vanhat kekrin juhlamenot ovatkin siirtyneet meidän jouluumme.

Sanontoja: ”mikkelistä akat tupaan, perunat kellariin”, ”mikkeli pellot tyhjentää”, ”mikosta päre pihtiin, tutti rukkiin, kaali kuppiin, nauriin kuoppaan”, ”mikkeli riihen lukitsee”, ”mikon päivä talven portti, vapun päivä kesän portti”

☼ Jos on kokonainen päivä käytettävissä, juhlat voivat alkaa yhteisillä talkoilla kasvimaalla ja pihalla. Yhdessä siistitään ja valmistellaan ympäristö talvea odottamaan.

☼ Juhla-ateriaksi sopii juures- tai kurpitsakeitto omasta sadosta sekä perinneruuat kuten juuresmuusi.

☼ Katetaan kaunis sadonkorjuupöytä, jossa on esillä itse kasvatettua satoa ja kukkia luonnosta.

☼ Erilaiset kasviaiheiset laulut ja leikit sekä kansanlaulut ja -tanssit sopivat hyvin tähän juhlaan. Esimerkiksi ”Nukkuu, nukkuu pikkulanttu nukkuu” ja ”Popsi, popsi porkkanaa”.

☼ Voidaan polttaa pieni olkikokko, eli köyrituli (köyri, keyri, kekri).

Talvipäivänseisaus ja Lucian päivä 13.12.

Entisaikaan...

Vanhan ajanlaskun mukaan Lucian yö oli vuoden pisin yö, vaikka nykyisen tiedon mukaan talvipäivänseisaus ajoittuu vasta aikavälille 21.–22.12. Suomessa etenkin ruotsinkielisillä alueilla vietetään Länsi-Ruotsista peräisin olevan kansantavan mukaista Lucian päivää – valon juhlaa. Entisaikaan perinteeseen kuului varhainen ”lussebit”, ateria, joka syötiin hyvin aikaisin, jo kolmelta aamuyöllä. Myös karjalle annettiin ”lusselyhde”. Saksasta levinneen tavan mukaan alettiin myös kouluissa ja kodeissa viettää Lucia-juhlaa, jossa nuori neito puetaan valkoisiin ja päässään hän kantaa puolukanvarvuista punottua kynttiläkruunua.

☼ Vietetään valon juhlaa tekemällä lyhtyjä ja koristelemalla pihamaa tai sisätilat kynttilöin.

☼ Metsään voi tehdä hämäränretken, jolloin pääpaino on luonnon äänien ja hiljaisuuden kuuntelemisessa.

Joulu

Entisaikaan...

Jouluun valmistauduttiin pitkän aikaa. Kullekin jouluvalmistelulle oli varattu oma päivänsä. Esimerkiksi Nikolain päivänä 6.12 säästä ennustettiin koko joulujan sää, Annan päivänä 15.12 aloitettiin lipeäkalan valmistus ja Tuomaan päivänä 21.12 otettiin esille puusta vuollut tuomaanristit.

Jouluna pöytä oli koreana herkuista. Jouluruokaa tarjottiin niin ihmisille, kotieläimille, linnuille, hengille kuin haltijoillekin – kuten tallin kotitontulle.

Jouluksi leivottiin myös suuri kylvökakko eli toukoleipä, joka säästettiin hyvän sadon toivossa ja jaettiin eläimille ja ihmisille vasta keväällä ensimmäisenä laidun- tai kylvöpäivänä. Tuvan lattialle leviteltiin lattiaolkia. Joulukirkosta ajettiin reellä kotiin kilpaa naapureiden kanssa, kilvoitellen parhaasta sadosta.

✿ Syyslukukauden päättävä joulujuhla kuuluu suomalaisten koulujen perinteeseen. Joulujuhlaan kuuluvat joulupuuro, joulukuusi ja joululaulut.

✿ Leikkimielisesti lapset voivat laittaa sopivaan kannon nokkaan tarjolle joulupuuroa kotitontulle kiitokseksi. Linnuille voidaan myös asettaa lahjaksi kesällä itse kasvatettuja auringonkukansiemeniä.

✿ Juhlassa voidaan herkutella itse kuivatuilla omenilla, jotka ovat kuin karkkia.

Nuutinpäivä 13.1.

Entisaikaan...

Joulu loppui Nuutin päivään (13.1.) "Hyvä Tuomas joulun tuopi, paha Nuutti pois sen viepi". Omituisilla vaatteilla ja naamarilla varustettu nuuttipukki kiersi talosta toiseen meuhkaamassa ja pyytämässä kes-titsemistä. Nuutin päivänä juhlittiin viimeistä kertaa ennen pitkiä juhlattomia selkäviikkoja.

☼ Nuutin päivänä riisutaan joulukuusi ja herkutellaan kuuseen ripustetuilla karamelleillä, piparkuilla ja omenilla.

☼ Juhliin voi ilmaantua nuuttipukki, joka on pukeutunut takin väärinpäin ja kantaa naamaria. Pukki kolistelee ja meuhkaa sekä vie kuusen mukanaan. Lapset auttavat nuuttipukkia kantamaan kuusen ulos ja lakaisemaan luudilla joulun ulos.

☼ Kaikilla osallistujilla voi olla nurinkuriset ja hassut vaatteet.

Laskiainen

Entisaikaan...

Laskiaiselta laskeuduttiin paastonaikaan. Töitä ei missään nimessä saanut tehdä, jotta tulevan vuoden työt ja sato olisivat mahdollisimman suotuisat. Tehtiin myös paljon muita taikoja hyvää satoa edistämään. Ruuan tuli olla ennen kaikkea rasvaista. Mäkeä laskiessa huudettiin: "Pitkiä pellavia, hienoja hamppuja, nauriita kuin lautasia, räätiköitä kuin nurkanpäitä!". Hyvien pellavien toivossa lakaistiin myös lattiat monta kertaa ja naiset kampasivat hiuksiaan tiheästi.

☼ Vietetään yhteinen talviliiikuntapäivä, joka sisältää ainakin mäenlaskua.

☼ Pihaan voidaan myös rakentaa napakelkka eli "hullu hevonen" tai "huijankelkka".

☼ Ruuaksi tarjotaan hernekeittoa ja laskiaispullia. Laskiaispullan väliin voidaan laittaa itse valmistettua omenahilloa tai -sosetta.

Pääsiäinen

Entisaikaan...

Pääsiäinen päästi paastosta. Palmusunnuntaina lapset kulkivat talosta taloon ja virpoivat useimmiten pajunoksilla: "Virpoi, varpoi vitsat käyvät, tulevaks vuueks tuoreeks, terveeks." Seuraavalla viikolla pääsiäissunnuntaina paaston päätyttyä lapset palasivat taloihin ja hakivat virpomispalkkionsa eli hyvää ruokaa.

Pääsiäisviikko on hiljainen viikko, jonka päivillä on kullakin oma nimensä.

Malkamaanantain nimi johtuu Jeesuksen pilkkaamisesta.

Tikkutiistaina vuolttiin sytykkeitä.

Kellokeskiviikkona laitettiin kellot karjan kaulaan.

Kiirastorstai oli puhdistautumisen aikaa, pahoja henkiä ajettiin pois kulkemalla pihan ympäri savuaan terva-astian ja kovan kolinan kera.

Pitkäperjantai oli vuoden huonomaineisin ja silloin oli paras pysytellä kotosalla, sillä noidat ja pahat henget olivat liikkeellä.

Lankalauantaina oli välipäivä.

Pääsiäisviikon päättävänä *pääsiäissunnuntaina* sanottiin auringon tanssivan noustessaan.

Pääsiäinen oli kekrin vastakappale, josta katsottiin kesäajan alkavan. Esimerkiksi karja päästettiin silloin ulos. Pääsiäinen oli myös merkittävien ennustusten aikaa. Monista eri merkeistä luettiin tulevan kasvukauden säätä ja satoa.

✿ Tehdään virpomaoksia lasten kanssa.

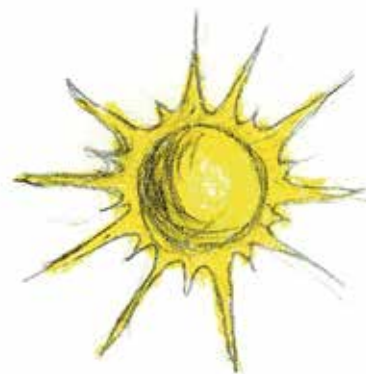
✿ Leikkimielisesti voidaan ennustaa, että minkä eläimen ensimmäiseksi pääsiäisaamuna näkee, sen luonteinen on koko loppuvuoden. Mietitään, millaisia luonteenpiirteitä eri eläimet voisivat edustaa.

✿ Munien värjääminen luonnonvärein sopii pääsiäisviikolle, sillä entisaikaan pääsiäisestä alkoi luonnon lintujen munien keruu aika. Väri tarttuu keitetyn munan pintaan, kun veteen lisää teelusikallisen suolaa sekä hieman valkoviinietikkaa. Sipulinkuorista saa keltaista väriä, mustikasta siniviolettiä ja vihreästä teestä vihreän ruskeaa.

Miten noidat liittyvät pääsiäiseen?

Laskiaisen ja pääsiäisen välisenä aikana pelättiin noitien tulevan navettaan varastamaan talon lypsy- tai villaonnan itselleen leikkelemällä nahanpalasia tai karvatupsuja lehmistä, lampaista ja joskus hevosistakin. Tältä uhalta suojauduttiin vetämällä navetan oveen liidulla, hiilellä tai tervalla risti tai viisikanta. Myös kolisevat esineet ja kellot navetan edessä auttoivat. Erityisesti pitkäperjantaina ja lankalauantaina lensivät kaikenlaiset pahat henget ja noidat ympäriinsä. Ovet, ikkunat ja uuninpellit kannatti pitää silloin viisusti kiinni. Yön aikana noidat kokoontuivat Hiitolaan pirun kanssa pitoja pitämään. Pohjanmaalla poltettiin lankalauantain yönä pääsiäiskokkoja tai -valkeita yllentävien noitien karkotukseksi.

Juhannus

Entisaikaan...

Juhannuksena eli mittumaarjana tai mettumaarina päivä on pisimmillään ja luonto kauneimmillaan. Juhannus oli kukkien ja tuoreiden lehvien juhla. Tuvat ja kammarit sekä pihat koristeltiin tällä tuoreella kauneudella. Esimerkiksi ympäri Suomen pystytettiin kahta puolta ulko-ovea koivut. Myös lehtimajoja on rakennettu pihoihin. Sisälle ripoteltiin lehtiä matoksi, useimmiten haavan- ja pihlajan lehtiä sekä kuusen-kerkkiä. Tuoksuvista kukista sidottiin seppeleitä ja ripustettiin kodin seinille. Kauneuden lisäksi näillä koristuksilla pyrittiin erityisesti vaikuttamaan karjaonneen. Jopa lehmien päähän asetettiin kaisloista ja kukista punottu seppele eli liuha, jonka toivottiin edistävän maidonsaantia. Juhannuksena punotut koristeet usein myös säästettiin ja syötettiin myöhemmin esimerkiksi uudelle vasikalle.

Koska juhannus oli erityisesti karjaan liittyvä juhla, kuului monessa paikassa Suomessa erityinen juhannusjuusto juhlapöytään.

Tulevaa onnea ennustettiin myös monin muin tavoin. Erityisesti lemmenaiat kuuluivat juhannusyöhön.

Merkittävin juhannusaattoillan tapaus oli juhannuskokon eli juhannusvalkean polttaminen.

✿ Kerätään lasten kanssa luonnosta oksia ja kukkia, joista askarrellaan seppeleitä ja muita koristeita.

✿ Tehdään koivusta saunavihtoja perinteiseen tapaan.

✿ Tehdään leikkimielisiä taikoja. Kerätään tyynyn alle neliapila, maariankämmekekä tai yhdeksällä heinällä sidottu kukkaseppele. Tällöin pitäisi uniin ilmestyä tuleva puoliso.

✿ Mennään metsään katsomaan nähtäisiinkö sananjalkojen kukkivan juhannusyönä. Sananjalkahan kuuluu itiökasveihin, eikä kuki koskaan. Mutta vanhan kansan mukaan tällainen ihme saattaisi tapahtua juhannusyönä ja jos onnekas löytäjä saisi vielä sananjalan kukasta siemenen haltuunsa, koituisivat monenmoiset tietäjäntaidot, rikkaudet ja voimat hänen onnekseen.

Laurinpäivä

Entisaikaan...

Ensimmäinen sunnuntai 10. elokuuta jälkeen oli kaikkien paimenten juhlapäivä. Silloin päästettiin lehmät ja lampaat vapaasti kulkemaan, koska heinät oli saatu latoon, ja paimenet saivat hyppiä ja leikkiä heinäladossa. Yksi tytöistä valittiin Laurinpäivän morsiameksi ja koristeltiin kukkakranssilla. Laurinpäivänä syötiin

pannukakkua ja hiivaleipää. Laurinpäivä oli myös ensimmäinen uusien perunoiden syöntipäivä. "Lauri vetää lapset papumaahan uutista maistelemahan."

☼ Pidetään juhlat, jossa tarjoillaan pannukakkua ja leikitään erilaisia leikkejä.

☼ Kaikki voivat kerätä kukkia ja tehdä kukkakransseja tytölle, joka puetaan Laurinpäivän morsiameksi. Voi myös tehdä ruusuja esimerkiksi silkkipaperista.

Linkkejä ja kirjallisuutta

Linkkejä (19.11.2015)

www.aurinkojuhla.net Lapsilähtöistä ympäristö- ja kulttuuri-toimintaa.

www.ikivihreamalli.fi/node/139 Ympäristökasvatuksen ikivihreä toimintamalli. Vinkkejä ja kokemuksia liittyen mm. kasvi-maan hoitoon ja luonnon havainnointiin.

www.hyotykasviyhdistys.fi Siemeniä, siemenluettelo, hyviä viljelyohjeita ja paljon muuta.

www.kulttuuriperintökasvatus.fi Sivuilta löytyy mm. e-kirja Kestävä kasvatus – kulttuuria etsimässä.

www.lastenpuutarha.fi Lasten ja nuorten puutarhayhdistys ry. Lapsiin ja puutarhaan liittyvää hanke- ja julkaisutoimintaa, mm. Yhteistuumin viljelemään – Opas perheiden puutarhatoiminnan järjestäjälle 2015.

www.luontoliitto.fi Lasten ja nuorten luontotoimintaa mm. vuosittainen kevätseuranta lapsille, jossa seurataan 12 tutun lajin ilmaantumista keväällä. **www.kevatseuranta.fi/lapsille**

www.lastenkulttuuri.fi > Menetelmäoppaat. Lastenkulttuuri-verkoston kotisivut, joilta löytyy mm. kaikki menetelmäoppaat. (på svenska www.barnkultur.fi > Metodhandböcker)

www.vihti.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/vihti/embeds/16136_Vihdin_malli_esite_231109.pdf Vihdin malli – kestävän kehityksen oppimisympäristöt ulkona. Artikkelai aiheesta: Kasvimaa, maatala ja lähimetsä oppimisympäristönä

Kirjallisuutta

Björkell, Hed-Mari et al. (2010). *Skoj att fixa i trädgården*. 83 s. Svenska Trädgårdsförbundet rf.

Keil, Gisela (1996). *Luomutarhurin opas*. 110 s. WSOY.

Luonto-Liitto. Luontoleikit – leikkivihko.

Salo, Kirsi, Koivunen, T., Matilainen, N. (1998). *Ruutuja palstalla – kotipuutarhurin opas*. 64 s. Suomen 4H-liitto.

Suosalo Anu, Tavasti, A., van de Kreeke, K., Lehti, P., Vannucchi, A. (2001). *Lasten Aurinkovuosi – Opas ekologiseen lastenkulttuuriin*. 155 s. Sammakko.

Taivainen, Anu, Tavasti, A., Vannucchi, A., Lehti, P. (2011). *Leikki-piha-kortit: meidän kaikkien pihanrakentajien innoittajaksi*. Raatala, Aurinkoinen tulevaisuus. 112 s. Löytyy myös e-kirjana.

Vilkuna, Kustaa (1950). *Vuotuinen ajantieto*. 23 p. 384 s. Otava. 2002.

KÄDET MULTAAN!

on tämän menetelmäoppaan viesti. Viljely on kaikille mahdollista toimintaa, jota oppii parhaiten itse tekemällä. Omi-
en kokemusten kautta karttu-
vat taidot ja myös ymmärrys
laajemmista yhteyksistä. Opas
on suunnattu alakouluikäisten
lasten kanssa toimiville. Viljely-
ohjeiden lisäksi siinä on ideoita
ympäristökasvatukseen ja lo-
pussa laajempi osio perinne-
kasvatuksen tueksi vuodenai-
kaisjuhlien vietosta.

SUOMEN
LASTEN-
KULTTUURI-
KESKUSTEN
LIITTO

*Sagalundin museo kuuluu lastenkulttuurikeskusten verkostoon.
Sagalund on elävä museo, jonka lastentoiminnan erityisalueena
on luonnonmukainen viljely sekä kulttuuriperintökasvatus.
www.lastenkulttuuri.fi www.sagalund.fi*